МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему: **«ОРГАНІЗАЦІЯ ВИХОВНОЇ РОБОТИ ЗІ СТУДЕНТАМИ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ»**

Виконав: студент 2 курсу, групи 8.0113
спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»
освітньо-професійної програми
«Педагогіка вищої школи» І. В. Дрокін

Керівник: професор кафедри педагогіки та
психології освітньої діяльності, професор,
д.пед.н. _____ Г. В. Локарєва

Рецензент: доцент кафедри педагогіки та
психології освітньої діяльності, доцент,
к.пед.н. _____ І. В. Козич

Запоріжжя
2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра педагогіки та психології освітньої діяльності
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 011 «Освітні, педагогічні науки»
Освітньо-професійна програма «Педагогіка вищої школи»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____

«____» _____2024 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Дрокіну Ігорю Володимировичу

1. Тема роботи: «Організація виховної роботи зі студентами у закладі вищої освіти»
керівник роботи Локарєва Галина Василівна, доктор педагогічних наук, професор
затверджена наказом ЗНУ від 24.09.2024 р. № 1447-с

2. Строк подання студентом роботи: _____

3. Вихідні дані до роботи: матеріали педагогічної практики

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що належить розробити): теоретично дослідити історичний розвиток та сучасні тенденції виховної роботи у закладах вищої освіти України; охарактеризувати основні напрямки виховної роботи у закладах вищої освіти; розглянути принципи організації виховної роботи у закладах вищої освіти; розкрити зміст та форми виховної роботи зі студентами у закладах вищої освіти; визначити сутність організації виховної роботи зі студентською молоддю у закладі вищої освіти; експериментально дослідити стан виховної роботи зі студентською молоддю у закладі вищої освіти.

5. Перелік графічного матеріалу: рисунок «Структура методів виховання», таблиця «Перелік типових напрямів та форм роботи куратора», 3 таблиці із результатами дослідження.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали консультанта	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Локарєва Г. В.	17.11.23 р.	17.11.23 р.
Розділ 1	Локарєва Г. В.	22.01.24 р.	22.01.24 р.
Розділ 2	Локарєва Г. В.	15.05.24 р.	15.05.24 р.
Висновки	Локарєва Г. В.	08.10.24 р.	08.10.24 р.
Додаток	Локарєва Г. В.	11.11.24 р.	11.11.24 р.

7. Дата видачі завдання: _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	жовтень-листопад	виконано
2	Написання вступу	листопад	виконано
3	Написання першого розділу	січень-квітень	виконано
4	Написання другого розділу	травень-вересень	виконано
5	Написання висновків	жовтень	виконано
6	Оформлення додатку	листопад	виконано
7	Оформлення роботи, рецензування	листопад	виконано
8	Захист	грудень	

Студент _____ Дрокін І. В.

Керівник роботи _____ Локарєва Г. В.

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Козич І. В.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 83 с., 1 рисунок, 4 таблиці, 52 джерела, 1 додаток.

Мета дослідження: експериментально дослідити особливості організації виховної роботи зі студентами у закладі вищої освіти.

Об’єкт дослідження: виховна діяльність зі студентською молоддю у закладі вищої освіти.

Предмет дослідження: специфіка організації виховної роботи зі студентами у закладі вищої освіти.

Методи дослідження: теоретичний аналіз наукової літератури з педагогіки, психології; методи соціологічного дослідження: анкетування, інтерв’ювання, спостереження, аналіз навчально-методичної документації, методи математичної обробки даних.

Теоретичне значення дослідження полягає у тому, що робота сприяє подальшому розвитку теорії виховання у закладах вищої освіти, зокрема, поглиблює розуміння процесу організації виховної роботи зі студентами, аналізує сучасні підходи та моделі виховного процесу; робота здійснює аналіз актуальних тенденцій у сфері виховної роботи зі студентами, що дозволяє краще розуміти виклики та можливості цього процесу в умовах трансформації системи освіти.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що матеріали роботи можуть бути використані в освітньому процесі підготовки майбутніх педагогів та кураторів, що сприятиме підвищенню їхньої кваліфікації та готовності до роботи в сучасних умовах.

Галузь використання: заклади вищої освіти.

ВИХОВАННЯ, МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ, ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ, ТРУДОВЕ ВИХОВАННЯ, СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ, СТУДЕНТСЬКА МОЛОДЬ, ВИХОВНА РОБОТА.

.

SUMMARY

Drokin I. V. Organization of Educational Work with Students in Higher Education.

The qualification work consists of an introduction, 2 parts, findings, a list of references (52 items), an appendix.

The relevance of the study is determined by the fact that today a large percentage of graduates of higher education institutions have weak professional training and insufficient social development, which is connected, firstly, with the fact that in the process of education they have not developed a need for self-development and to search new, and, secondly, it reflects the weakening of state educational policy and a sharp decline in the role of educational work.

The educational work carried out in higher education institutions outside the classroom ensures the actualization of students' theoretical knowledge, directs them to the practical plane, draws the attention of young people to the most acute social problems of today, forms their social maturity.

The purpose of the study: to experimentally investigate the peculiarities of the organization of educational work with students in a higher education institution.

The research tasks:

1) to theoretically investigate the historical development and modern trends of educational work in higher education institutions of Ukraine;

2) to characterize the main directions of educational work in institutions of higher education;

3) consider the principles of organizing educational work in institutions of higher education;

4) to reveal the content and forms of educational work with students in institutions of higher education;

5) determine the essence of the organization of educational work with student youth in a higher education institution;

6) experimentally investigate the state of educational work with student youth in a higher education institution.

Object of research: educational activity with student youth in a higher education institution.

The subject of the study: the specifics of the organization of educational work with students in a higher education institution.

Part 1 “Theoretical foundations of the problem of organizing educational work with students in a higher education institution” the historical development and modern trends of educational work in institutions of higher education were investigated, the main directions of educational work in institutions of higher education were determined, the principles of the organization of educational work in institutions of higher education were highlighted, the content and forms of educational work with students in institutions of higher education were revealed.

Part 2 “An experimental study of the peculiarities of the organization of educational work with students in a higher education institution” the peculiarities of the organization of educational work with student youth in a higher education institution are considered, the results of a study of the state of educational work with student youth in a higher education institution are analysed.

The practical significance of the study is that the materials of the work can be used in the educational process of training future teachers and curators, which will contribute to improving their qualifications and readiness to work in modern conditions.

Keywords: education, moral education, patriotic education, labor education, social education, student youth, educational work.

ЗМІСТ

Вступ……..……..…..... 8

Розділ 1. Теоретичні засади проблеми організації виховної роботи зі студентами у закладі вищої освіти……..……..... 12

1.1. Історичний розвиток та сучасні тенденції виховної роботи у закладах вищої освіти……..….. 12

1.2. Основні напрямки виховної роботи у закладах вищої освіти…… 25

1.3. Принципи організації виховної роботи у закладах вищої освіти.……. 36

1.4. Зміст та форми виховної роботи зі студентами у закладі вищої освіти…….. 44

Розділ 2. Експериментальне дослідження особливостей організації виховної роботи зі студентами у закладі вищої освіти……..... 54

2.1. Організація виховної роботи зі студентською молоддю у закладі вищої освіти……..……..…… 54

2.2. Аналіз результатів дослідження стану виховної роботи зі студентською молоддю у закладі вищої освіти…….. 66

Висновки……..... 73

Список використаних джерел…… 76

Додаток…… 81

ВСТУП

Система вищої освіти сьогодні розглядається як важливий інститут соціалізації особистості, де навчання і виховання являють собою єдиний процес, спрямований на підготовку високоосвічених, широко ерудованих, культурних, творчо мислячих фахівців. У студентські роки молоді люди найбільш активно залучаються до цінностей культури, здобувають навички суспільно-політичної діяльності, інтенсивно розширюють коло спілкування. Цьому сприяє особливий уклад життя закладу вищої освіти, де суттєвою особливістю є заохочення творчості, ініціативи і самодіяльності в пошуку оптимальних форм і методів самостійного добування знань.

Сучасний етап розвитку суспільства потребує особливої уваги до формування духовної сфери випускника закладу вищої освіти. Сьогодні як ніколи вимагається створення умов для прояву вільної, творчої і моральної особистості, яка володіє інтелігентністю у повному об’ємі її класичних якостей. Становлення такої особистості можливе тільки при збереженні і відродженні духовно-історичних цінностей своєї країни, пріоритетного розвитку культури, науки і освіти як необхідних джерел прогресу суспільства з гарантованим майбутнім.

Заклади вищої освіти за своїм статусом зобов’язані професійно готувати не тільки дипломованих спеціалістів, а й виховувати різнобічно розвинених громадян. Освітні заклади мають необхідну інфраструктуру, організаційні та кадрові ресурси для вирішення цього завдання.

Проблему виховання в різні часи досліджували багато видатних вчених і педагогів, які зробили значний внесок у розвиток педагогічної теорії та практики. Я. Коменський розробив теорію виховання, де акцентував увагу на необхідності врахування вікових особливостей дітей та надавав важливого значення моральному вихованню. Ж.-Ж. Руссо вважав, що виховання має бути гармонійним і природним, спрямованим на розвиток особистості в згоді з її

природними потребами. Й. Песталоцці підкреслював важливість освіти для бідних і наголошував на вихованні, яке розвиває розум, серце та руки дитини (інтелектуальний, моральний і фізичний розвиток). К. Ушинський розробив концепцію національного виховання і наголошував на важливості виховання в розвитку особистості. В. Сухомлинський приділяв велику увагу моральному вихованню та вихованню через працю.

Актуальність дослідження зумовлюється тим, що на сьогоднішній день великий відсоток випускників закладів вищої освіти мають слабку професійну підготовку і недостатній соціальний розвиток, що пов’язано, по-перше, з тим, що у них в процесі освіти не сформована потреба до саморозвитку і до пошуку нового, і, по-друге, відображає ослаблення державної освітньої політики і різке зниження ролі виховної роботи.

Виховна робота, що проводиться у ЗВО за межами аудиторії, забезпечує актуалізацію теоретичних знань студентів, спрямовує їх у практичну площину, звертає увагу молоді на найгостріші соціальні проблеми сьогодення, формує їх соціальну зрілість.

Освітня й виховна діяльність освітнього закладу повинна знаходитись у тісному взаємозв’язку, доповнюючи і збагачуючи одна одну. Оновлення змісту загальноосвітніх, соціально-гуманітарних дисциплін повинно бути підпорядковано меті формування в студентів національної самосвідомості, патріотизму, правової і економічної грамотності, соціальної активності, загальної культури особистості, що базується на надбаннях української та світової культури.

Інтенсивний вплив позавузівського середовища на студентську молодь призвів до появи у неї прагнення до «красивого життя», а престиж матеріального благополуччя став для деякої її частини основним життєвим орієнтиром, багато в чому перекреслившим колишні ідеали, традиційні уявлення про добро і зло, честь, справедливість. Все це призводить до проявів у молодіжному середовищі егоїзму, хабарництва, зв’язків з організованою злочинністю. Зростає небезпека дегуманізації підростаючого покоління,

зниження рівня інтелектуального потенціалу членів суспільства, духовності і моралі, що загрожує серйозними наслідками.

Виховання особистості в період її навчання у закладі вищої освіти – найважливіший і дуже складний етап становлення особистості, в процесі якого остаточно оформляється система її почуттів, ідей, ідеалів, її світогляд. У ЗВО в основному завершується інституційний виховний вплив на людину.

В сучасній професійній освіті існують ряд суперечностей між:

- між потребою професійної школи в реалізації практики виховання майбутніх спеціалістів в процесі освіти, з одного боку, і недостатньою увагою до розробки психолого-педагогічних основ організації виховної роботи (на противагу навчальної) у ЗВО, з іншого боку;

- між потребою особистості студента в самореалізації в управлінській діяльності, з одного боку, і недостатньою увагою адміністрації ЗВО до організації виховної роботи зі студентами на основі забезпечення самоврядування, з іншого боку.

Перераховані вище протиріччя свідчать про те, що виховна робота у ЗВО є актуальною психолого-педагогічною проблемою, ігнорування якої може призвести до деградаційних процесів у суспільстві, серйозних загроз економічному і культурному становленню держави.

Мета дослідження: експериментально дослідити особливості організації виховної роботи зі студентами у закладі вищої освіти.

Об’єкт дослідження: виховна діяльність зі студентською молоддю у закладі вищої освіти.

Предмет дослідження: специфіка організації виховної роботи зі студентами у закладі вищої освіти.

Задачі дослідження:

1. Теоретично дослідити історичний розвиток та сучасні тенденції виховної роботи у закладах вищої освіти України.

2. Охарактеризувати основні напрямки виховної роботи у закладах вищої освіти.

3. Розглянути принципи організації виховної роботи у закладах вищої освіти.

4. Розкрити зміст та форми виховної роботи зі студентами у закладах вищої освіти.

5. Визначити сутність організації виховної роботи зі студентською молоддю у закладі вищої освіти.

6. Експериментально дослідити стан виховної роботи зі студентською молоддю у закладі вищої освіти.

Методи дослідження: теоретичний аналіз наукової літератури з педагогіки, психології; методи соціологічного дослідження: анкетування, інтерв'ювання, спостереження, аналіз навчально-методичної документації, методи математичної обробки даних.

Теоретичне значення дослідження полягає у тому, що робота сприяє подальшому розвитку теорії виховання у закладах вищої освіти, зокрема, поглиблює розуміння процесу організації виховної роботи зі студентами, аналізує сучасні підходи та моделі виховного процесу; робота здійснює аналіз актуальних тенденцій у сфері виховної роботи зі студентами, що дозволяє краще розуміти виклики та можливості цього процесу в умовах трансформації системи освіти.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що матеріали роботи можуть бути використані в освітньому процесі підготовки майбутніх педагогів та кураторів, що сприятиме підвищенню їхньої кваліфікації та готовності до роботи в сучасних умовах.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИХОВНОЇ РОБОТИ ЗІ СТУДЕНТАМИ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

1.1. Історичний розвиток та сучасні тенденції виховної роботи у закладах вищої освіти

Загалом проблема виховання належить до тих проблем, які мають міждисциплінарний контекст дослідження. Наукова розробка питання виховання як феномена спирається на роботи соціологічного, психолого-педагогічного, а також філософського напрямку.

Питання виховання є тим шаром наукового знання, який сягає своїм корінням у давнину. Ще Платон, Арістотель, Сенека, Плутарх виокремлювали проблему виховання у своїх теоретичних доробках. Подальший розвиток цього напрямку пов’язаний з іменами гуманістів-просвітителів – Ф. Рабле, М. Монтеня, Вівес Хуан Луїса, результатом наукової творчості яких стала поява поняття «гуманістичне виховання» [48].

У сучасній вищій школі історично сформувався широкий спектр підходів до організації навчально-виховного процесу. Узагальнюючи результати спеціальної літератури, серед них можна відзначити наступні: загальнолюдський, національний, народознавчий, культурологічний, діяльнісний, віковий, індивідуальний, диференційний, особистісний (особистісно зорієнтований), діагностичний, педагогічний, науковий, соціологічний, антропологічний, творчий (креативний), технологічний, інформаційний, системний, структурний, суб´єктно-об´єктний, комплексний тощо.

Зміна підходів навчання і виховання студентської молоді відбувалася з урахуванням аспектів організаційного та історико-педагогічного характеру. В організаційному плані це проявлялося у реформуванні вищої освіти, проведенні

ліцензування і акредитації вищих навчальних закладів, впровадженні нових спеціалізацій і спеціальностей, ступеневої системи підготовки фахівців. Ці перетворення логічно зумовили зміни педагогічного плану, які виявлялися у здійсненні заходів щодо втілення ефективніших форм, методів, засобів навчання і виховання студентів як учасників навчально-виховного процесу [34].

У XII-XIV ст. у Західній Європі поступово виникають так звані універсальні школи, що збирали молодих людей, які прагнули здобути знання з багатьох дисциплін, а не лише з ремесла. Для захисту своїх прав учителі й студенти об´єднувалися у своєрідні корпорації (цехи). Подібні об´єднання-корпорації поступово переростали в університети і вища освіта в цей час якраз і була представлена класичними середньовічними університетами. Назва походить від латинського слова universitas, що означає об´єднання, сукупність, корпорація, «середньовічна гільдія», яка об´єднує за прикладом цеху і студентів, і викладачів [40].

Прототипами європейських університетів були навчальні заклади, близькі до вищих, такі як «Атенеум» (в окремих джерелах «Антенеум») у Стародавньому Римі (II-III ст. н.е.), де вивчалися філософія, риторика, архітектура, медицина. Одним з таких освітніх закладів була також відкрита в 425 р. н. е. в Константинополі вища школа під назвою «Аудиторій».

Зазначимо, що дати заснування європейських університетів у різних авторів різні, але найбільш вірогідними є такі: в Італії (Болонья – 1119 р., Віченца – 1205 р., Ареццо – 1215 р., Падуя – 1222 р., Неаполь – 1224 р., Рим – 1303 р.); у Франції (Монпельє – 1180-1289 рр., Париж – 1215 р., Сорбонна – 1259 р.); у Німеччині (Гейдельберг – 1386 р., Лейпциг – 1409 р., Віттенберг – 1502 р., Кенігсбер – 1544 р.) [27].

До кінця XVI ст. в Європі було 63 університети. Більшість із них мали інтернаціональний характер. Університети які приймали студентів із будь-яких держав, називалися studium generate, а ті, в яких навчалися лише місцеві мешканці, – studiumparticulare. Останні давали не універсальні, а вузькоспеціалізовані знання, не мали права присуджувати вчені ступені й не

забезпечували привілеїв.

У середині XV ст. в Німеччині виникло книгодрукування, започатковане німецьким винахідником Йоганном Гутенбергом. Цей факт мав колосальний вплив на розвиток шкільництва й освіти [27].

Діяльність навчальних закладів Західної Європи була відомою в українських землях. Ці відомості поширювалися через студентів-мандрівників, піснярів та ін. У західноєвропейських університетах того часу навчалося чимало українців. Так, з Болонським університетом пов´язана діяльність українського вченого, першого з відомих докторів медицини Юрія Дрогобича (Котермака). У Падуанському університеті у XVII ст. навчалися українці Станіслав Оріховський, Василь Русянович, Яків Сєдовський, Павло Боїм; Іван Курцевич-Булига (товариш і сподвижник гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного), С. Морозенко (згодом полковник і соратник Богдана Хмельницького) та ін. Вихованцями Краківського університету було багато синів українського народу – Григорій Чуй-Русина, Севастян Клеповик, Симон Пекалід, Касіян Сакович, Петро Могила та ін. Нерідко українці – вихованці західноєвропейських університетів, ставали засновниками вищих шкіл в Україні. Усе це мало позитивне значення для зародження й становлення вищої освіти в Україні [27].

Значний внесок у дослідження проблем виховання студентської молоді зробив Я. Коменський, який сформулював і обґрунтував принципи навчання та виховання. Наприкінці XIX століття на зміну педагогічним підходам до вивчення проблем виховання приходять соціологічні та філософсько-соціологічні.

Особливий пласт розробок проблеми виховання належить класикам соціології. Так, О. Конт вбачав завдання виховання у приборканні егоїстичних інстинктів, у пошуку їх цілеспрямованого сполучення із загальними нормами та інтересами. Е. Дюркгейм вважав, що виховання спрямоване на формування готовності особистості бути членом суспільства [31].

Не втратили своєї актуальності запропоновані Е. Дюркгеймом цілі

виховання, які він зводив до формування гармонійно розвинутої особистості і розвитку спеціальних якостей відповідно до реального різноманіття видів діяльності і стилів життя різних соціальних груп.

Розвиток наукової думки щодо процесу виховання студентської молоді на початку ХХ ст. привів до інституціоналізації педагогічної соціології (А. Фішер), у межах якої акцент у дослідженнях робився на функціях суб'єктів виховання, а також на питаннях осмислення цілей та ідеалів виховання.

Одне із центральних місць у системі наукового дослідження виховання посідає проблема формування нового типу особистості (П. Наторп, Дж. Дьюї та ін.) [37].

З іменами В. Соловйова, М. Бердяєва, С. Булгакова, Б. Вишеславцева, С. Гессена, І. Ільїна, В. Зеньковського, Ф. Степуна пов'язане утвердження нової парадигми виховання студентської молоді, прийнятої у першій чверті ХХ століття науковою думкою. Звернувши увагу на етичний компонент у вихованні, вони проголосили зміну домінант – від «виховуючого навчання» до «навчаючого виховання».

У 1980-ті роки дослідники проблем виховання (Д. Міллер, Г. Суонсон, К. Галл) акцентують увагу на методах виховання, розробці функцій інститутів виховання та ін. [3].

На сьогоднішній день у Європі, Америці, Японії є значна різноманітність теорій і підходів до виховання у вищій школі. Першу групу становлять концепції, в яких виховання розглядається як більш або менш жорстке керівництво студентами, формування заданих суспільством властивостей особистості. Це можна назвати авторитарною, технократичною педагогікою.

Виховним концепціям другої групи можна дати узагальнена назва – гуманістична школа. Загалом, виховні системи Заходу базують свої теорії на філософії прагматизму, позитивізму, екзистенціалізму. Психоаналіз і біхевіоризм є психологічною основою більшості виховних концепцій у вищій школі Заходу.

Розробники технократичної авторитарної педагогіки виходять з того, що

завданням виховної системи вищої школи і суспільства є формування «функціональної» людини – виконавця, адаптованої до життя в даній суспільній системі, підготовленої до виконання відповідних соціальних ролей. Так, у США ці ролі були: громадянин, працівник, сім'янин, споживач.

Виховання слід будувати на раціональній науковій основі.

Педагогіка намагалася будувати виховання у вищій школі саме як керований і контрольований процес, прагнучи визначити точні цілі, завдання, зміст, форми і методи роботи. Представники технократичного підходу на Заході також виходять з того, що процес формування і виховання особистості повинен бути строго спрямованим і приводити до проектованих результатами. Проте в цьому підході таїться загроза маніпулювання особистістю, небезпека отримати в результаті людини-функціонера, бездумного виконавця [46].

У XX ст. стали говорити про класове виховання. Класовий підхід став ключовим у вирішенні більшості соціальних проблем. Висловлюючи практику, що склалася, можна сказати, що оскільки виховання – цілеспрямований процес, який здійснюється в інтересах збереження і розвитку конкретного суспільства, він завжди здійснюється в інтересах пануючого в цьому суспільстві класу, розвиває якості, необхідні цьому класу».

Класовий підхід добре пояснював причини і необхідність соціальних революцій, насильства при зміні влади, однак він ігнорував необхідність дбайливого ставлення до того, що накопичено в людському суспільстві, порушуючи тим самим філософський закон заперечення, званий ідеологами класового підходу в якості важливого елемента революційного світогляду. На жаль, він виправдовував і навіть провокував аморальність: від «грабуй награбоване» до заперечення цінності культурних досягнень попередніх суспільно-історичних формацій і навіть цінності людського життя.

Зараз у педагогічній науці вважається перспективною орієнтація на співпрацю в суспільстві. Така орієнтація довела свою ефективність у розвитку багатьох країн. З цієї точки зору цікаво розглянути преамбулу далекоглядного японського закону про освіту 1947 р.: «Ми будемо виховувати людей, що

володіють власною гідністю, люблячих правду та мир, у той час як освіта повинна мати метою створення універсальної культури».

1991 р., коли Україна здобула незалежність, розпочинається новий етап у розвитку національної вищої школи. Відроджуються і впроваджуються колишні кращі надбання функціонування вищих навчальних закладів та досвід зарубіжних країн. За останні роки прийнято низку державних документів, спрямованих на подальший розвиток національної системи освіти в Україні і, зокрема, вищих навчальних закладів. Це Закон України «Про освіту» (1993 р.), Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття) (1992 р.), Закон України «Про вищу школу» (2002 р.). Згідно з цими документами значно змінена структура вищої освіти (введено поняття вищих навчальних закладів I, II, III і IV рівнів акредитації; запроваджено ступеневу освіту). Усе це дає змогу розвивати національну систему освіти взагалі і вищої професійної зокрема [14].

Після 1991 р. в Україні, виховна робота зазнала значних змін. Відбувся відхід від ідеологічної складової, акцент змістився на формування особистості студента, розвиток його критичного мислення, самостійності та соціальної відповідальності. У цей період виховна робота часто була недостатньо структурованою, оскільки суспільство і система освіти перебували у стані реформування та пошуку нових підходів.

У сучасний період виховна робота в ЗВО характеризується розвитком нових підходів, орієнтованих на індивідуальний підхід до студента, його особистісний розвиток та соціалізацію. Виховний процес інтегрується в освітню діяльність, акцентується увага на розвиток громадянських цінностей, культурної самосвідомості, толерантності, лідерських якостей. Важливе значення надається інклюзії, культурному різноманіттю та дотриманню прав людини.

Глобалізаційні, інтеграційні процеси висувають нові завдання перед національною вищою школою. Україна чітко визначила курс на входження в європейський освітній простір, у зв´язку з чим наполегливо і послідовно

здійснюється модернізація освітньої діяльності в контексті європейських вимог, робляться рішучі кроки щодо приєднання до Болонського процесу, який розпочався у 1999 р. підписанням міністрами освіти 29 європейських країн Болонської декларації. Стрижневим дискурсом Болонського процесу є перетворення Європи на найбільш розвинутий і конкурентоспроможний освітній простір на планеті. Болонська декларація передбачає реалізацію низки ідей і перетворень: формування в Європі єдиного, відкритого освітнього простору; перехід до двоступеневої структури вищої освіти, визнання кваліфікації бакалавра на ринку праці; збільшення частки самостійної роботи студента до 50% і вище; поліпшення контролю якості освіти; впровадження системи академічних кредитів (ECTS) – Європейської кредитно-трансферної системи [23].

Болонський процес спрямований на зближення освітніх систем європейських країн зі збереженням більшості досягнень і кращих традицій в освіті, досягнутих Україною за її більш ніж тисячолітню історію.

Підсумовуючи, можна констатувати, що українська вища школа пройшла складний і неоднозначний шлях розвитку і зайняла передові позиції в європейському і світовому освітньому просторі. Якість діяльності, мережа і структура вищих навчальних закладів в Україні дають підстави для впевненості у відтворенні інтелектуального багатства нації і забезпеченні успішності соціально-економічного розвитку Української держави.

Н. Гітун визначає для студентів педагогічних ЗВО: «Виховання – це цілеспрямована змістовна професійна діяльність педагога, сприяє максимальному розвитку особистості людини, входження людини в контекст сучасної культури, становлення її як суб’єкта і стратега власного життя, гідної Людини» [9].

Спроба визначити виховання як «соціальне, цілеспрямоване створення умов (матеріальних, духовних, організаційних) для розвитку людини» невиправдано розширює поняття, оскільки умови для розвитку необов’язково включають в себе виникнення бажаних моральних якостей, на яке традиційно

вважалася спрямованої виховна робота, хоча про це йдеться лише побічно: «... вплив на свідомість і поводження», тобто на соціально значущі особливості індивіда і на соціально оцінювані дії» [24].

У побуті сучасне виховання найчастіше пов'язують із забезпеченням моральної (тобто такої, що схвалюється товариством) поведінки індивіда, з внутрішньої саморегуляцією утримання індивіда від соціально несхвалюваних вчинків.

У наш час М. Громкова розглядає виховання як управління потреб людини. М. Щуркова зазначає, що мета виховання – особистість, здатна будувати життя, гідне людини [13].

Я. Коменський у XVII ст. в «Великій дидактиці» стверджував: «Отже, нехай буде встановлено: всім народженим людьми безумовно необхідно виховання для того, щоб вони були людьми, а не дикими тваринами, не безглуздими звірами, не нерухомими опецькуватими». Правда, в розширеному назві цієї глави написано: «Щоб стати людиною, потрібно вчитися». Це дозволяє визхначити за Я. Коменським термін «виховання» як вплив не тільки на моральність людини, але і на прояв нею активності, будь-яких якостей людини свого часу, що забезпечується всім навчальним процесом [26].

Виховання вважають основною категорією педагогіки. Однак цим терміном в педагогічній літератури позначається п'ять різних понять:

- вплив на людину соціального ладу і навколишньої дійсності;
- передача новим поколінням накопиченого суспільно-історичного досвіду;
- весь навчально-виховний процес в освітній установі (у даному випадку – вищій школі);
- спеціальна виховна робота для формування системи певних переконань і поглядів студентів ;
- формування окремих якостей студентів.

Фактично перше з перерахованих значень терміну виховання є об'єктом досліджень соціології, друге носить філософський характер, третє є синонімом

терміну «освітній процес» (на основі якого педагогіка виявляється наукою про освіту, у яке входить і виховання, навчання).

Нарешті, четверте значення з додаванням обмеження «в освітній установі» відповідає тому, що вкладається в поняття «виховання школярів», «виховання студента» як специфічну діяльність шкільних педагогів-вихователів чи начальницького і викладацького складу вищого навчального закладу, спрямованих на становлення виховуваних бажаних моральних якостей.

Найчастіше в педагогічній літератури не вказується, про який із значень терміну «виховання» йдеться: вважають, що це значення легко визначається з контексту. Це, звичайно, допускається, але тільки не у випадку коли мова йде про предмет наукового напрямку, педагогіки в цілому.

По своїй суті виховання у вищій школі є одним з процесів, що забезпечують соціалізацію. Його специфіка полягає в тому, що цей процес не активується самим індивідом, а нав'язується виховуваному ззовні. Виховання, як зовнішній вплив на особу дорослої людини, більшістю студентів розглядається як неприйнятне, що принижує їхню дію. Нові моральні норми, цінності виникають у дорослого лише в процесі переконання [26].

Виховання – один з процесів соціалізації індивіда, що відбуваються при життя індивіда в будь-якому суспільстві. У цих процесах індивід усвідомлює доцільність певних моральних норм і відкидає їх або включає їх у свою систему цінностей.

У закладі вищої освіти соціалізація повинна стати спрямовуючою, проте її результати не піддаються контролю та оцінювання на іспитах і заліках: студент може знати моральні норми, але не визнавати їх частиною своїх переконань. Моральність індивіда проявляється в його вчинках, які здійснюються найчастіше поза ЗВО. Тому в ЗВО необхідно створити умови для направлення соціалізації студента [33].

Серед українських дослідників, які досліджували проблеми виховання студентської молоді у закладах вищої освіти можемо назвати: О. Якуба, Т. Кухтевич, В. Лісовський та ін. – вони досліджували різні аспекти виховання

студентської молоді.

Сучасний психологічний словник вказує: «Виховання - планомірний і цілеспрямований вплив на свідомість і поводження людини з метою формування певних установок, принципів, ціннісних орієнтацій» [50].

Проблема гуманізму в якості основи і головної мети виховання розглядалася багатьма науковцями. У сучасній педагогіці даний вид відносин вивчається дослідниками морального виховання.

З. Нігматова, Е. Шиянов відзначають, що в гуманних відносинах виражаються вищі духовні потреби особистості: бачити в людині товариша, одного брата, жити для блага людей. У дослідженнях Р. Буре, М. Щуркової моральні відносини розглядаються як зв'язки, які кожна особистість встановлює вибірково. Т. Недосекова характеризує гуманне ставлення людини до інших людей як «прояв турботи, уваги, терпимості, доброзичливості, поваги, поступливості по відношенню до іншої людини незалежно від її національності» [44].

Разом з тим в педагогічних дослідженнях ще не до кінця вирішено питання про те, що ж розуміти під «гуманним ставленням» як науковим поняттям. Це пояснюється тим, що категорія гуманних відносин розглядається в руслі різних підходів: соціально-психологічного (коллективістського), діяльнісного, цілісного (системного) підходу до моральності.

В рамках соціально-психологічного підходу умовою і засобом формування гуманних відносин є колектив. Гуманні взаємини в колективі розглядаються як цілісна система зі своєю внутрішньою структурою і динамікою розвитку, в якій відносини кожного члена колективу до всіх інших і всіх членів до кожного взаємопов'язані.

В руслі діяльнісного підходу джерелом гуманних відносин є колективна діяльність, яка здійснюється заради інших людей. Відносини не існують самі по собі, а є «тканиною діяльності, формою її буття». К. Орлов дає наступне визначення: «гуманні ставлення особистості – це вид її взаємодії з іншими людьми, в ході яких у неї виявляються потреби в наданні турботи про

оточуючих, гуманістичні почуття (доброзичливість, дружелюбність, симпатія, співчуття, повага, непримиренність до грубості і жорстокості), що виражають усвідомлене ставлення до людини як до найвищої цінності, що визначають її суспільно значущої мотивацію, поведінка та діяльність в колективі в різних ситуаціях [18].

Представники системного підходу впевнені, що саме у відносинах проявляються норми гуманізму в реальному житті. І. Марьєнко до гуманних відносин відносить «ієрархію інтегральних гуманних якостей, що виражаються в поведінці, в певних гуманістичних проявах і відносинах».

О. Авраменко визначає гуманні відносини як «особливий вид суспільних відносин на основі етичних поглядів, норм, принципів, які виникають у людей в процесі їх моральної діяльності, проходять через свідомість людей і висловлюють сукупність залежностей і зв'язків» [42].

Незважаючи на різне розуміння феномена гуманних відносин і його дефініції, більшість дослідників сходяться в думці про те, що даний вид відносин, в якій би формі він не виявлявся, включає в себе три компоненти:

- раціональний (гностичний, когнітивний, інформаційний) – система гуманістичних знань, думок, переконань, тобто гуманістичний світогляд;

- емоційний (афективний) – система оцінок, ціннісних орієнтацій, потреб, мотивів, гуманних почуттів і емоцій;

- дієвий (регулятивний, поведінковий, практичний) – система навичок і звичок моральної поведінки.

Виховання у закладі вищої освіти на сьогодні розуміється як модифікація поведінки, як вироблення «правильних» поведінкових навичок у студентів у потрібному напрямку.

Формування навичок поведінки необхідне, але не можна нехтувати власною волею особистості, її свідомістю, свободою вибору, цілями та цінностями, що і де термінується з власне людською поведінкою.

Виховання студентів невідривно від освіти: мета вищої освіти – це випускник-фахівець високого класу і громадянин, отже, маючи

взаємообумовлені цілі, виховання і освіта органічно взаємопов'язані, тому немає необхідності їх штучно розділяти і протиставляти; на перше місце слід поставити мету формування громадянськості, якою має бути підпорядкований процес навчання з акцентом на передачу студентам моральних та духовних цінностей, установок, почуттів, норм і правил поведінки [6].

У дослідженні Е. Титової були виявлені наступні соціально-педагогічні проблеми, що перешкоджають ефективному вихованню студентів в сучасних ЗВО:

- погіршення соціального самопочуття і соціальної поведінки студентської молоді, песимізм, відхід у себе, переорієнтація моральної свідомості на явища, які осуджувалися в недавньому минулому (статева розбещеність, наркоманія, злодійство, проституція і ін.);

- зниження виховного потенціалу ЗВО, низький рівень психолого-педагогічної підготовки викладачів ЗВО, процес старіння професорсько-викладацького складу;

- відсутність методології виховної роботи у ЗВО. Необхідна розробка форм і методів виховання студентства, нових психолого-педагогічних установок, що відповідають новим соціально-економічних, духовним умовам розвитку суспільства. Практика вищої школи вимагає перегляду цілей, принципів, орієнтирів, ідей, що лежать в основі морального і громадянського виховання. Необхідна чітка концепція виховання;

- у вищій школі останнім часом розрив між навчанням та вихованням поступово збільшується, морально-психологічна і ціннісно-формуюча спрямованість навчального процесу значно знизилася;

- у свідомості і поведінці частини молоді посилюються прагматизм, прагнення до матеріального достатку «будь-якою ціною», зневажливе ставлення до дотримання законів тощо [47].

До сучасних тенденцій виховної роботи у ЗВО можна віднести:

1. Інтеграцію виховної роботи з навчальним процесом. Сучасна виховна робота стає невід'ємною частиною навчального процесу. Виховні завдання

інтегруються у викладання різних дисциплін, що дозволяє більш ефективно впливати на формування світогляду студентів. Такий підхід сприяє розвитку гармонійної особистості, яка не лише володіє знаннями, але й здатна застосовувати їх у соціально відповідальний спосіб.

2. Розвиток індивідуальних підходів до виховання. У сучасних умовах виховна робота орієнтується на потреби та інтереси кожного студента. Підвищується значення наставництва, індивідуальних консультацій, розробки персональних планів розвитку. Цей підхід дозволяє враховувати індивідуальні особливості студентів, їхні цілі та амбіції, сприяючи особистісному та професійному зростанню.

3. Використання інформаційно-комунікаційних технологій. Сучасна виховна робота активно використовує можливості інформаційно-комунікаційних технологій. Соціальні мережі, онлайн-платформи, дистанційні курси стали новими інструментами для організації виховних заходів, обміну інформацією та комунікації зі студентами. Це дозволяє зробити виховний процес більш доступним і гнучким.

4. Акцент на розвитку соціальних і громадянських компетентностей. Виховна робота сьогодні спрямована на формування соціально активних і відповідальних громадян. Студенти залучаються до волонтерської діяльності, соціальних проектів, громадянських ініціатив, що сприяє розвитку їхніх соціальних компетентностей, лідерських якостей, здатності працювати в команді і брати участь у громадському житті.

5. Інклюзивність та культурне різноманіття. Виховна робота в ЗВО орієнтована на забезпечення інклюзії, тобто створення умов для рівного доступу до освітнього процесу для всіх студентів, незалежно від їхнього соціального статусу, фізичних можливостей, етнічної приналежності тощо. Сучасні заклади освіти активно працюють над інтеграцією культурного різноманіття у виховний процес, сприяючи формуванню толерантного та відкритого суспільства.

6. Психологічну підтримку та розвиток емоційної інтелігентності.

Важливою складовою виховної роботи стає психологічна підтримка студентів, розвиток їхньої емоційної стійкості та інтелігентності. Університети організовують тренінги з управління стресом, емоційної грамотності, конфліктології, що допомагає студентам краще орієнтуватися в сучасному складному світі, зберігати психічне здоров'я і досягати успіхів.

На сьогоднішній день напрацьовано значну теоретико-методологічну базу із вивчення проблем виховання студентської молоді у закладі вищої освіти. Проте в умовах сучасних трансформаційних змін українського суспільства питання системного погляду на виховну роботу у ЗВО, концептуалізації процесу виховання у вищій школі залишаються без відповідей.

Таким чином, історичний розвиток виховної роботи у закладах вищої освіти демонструє еволюцію від ідеологічно орієнтованого виховання до більш гнучких, індивідуалізованих та інклюзивних підходів, що враховують сучасні потреби студентів. Сучасні тенденції акцентують увагу на інтеграції виховного процесу з навчальним, розвитку громадянських компетентностей, інклюзії та використанні новітніх технологій, що сприяє підготовці соціально активних, відповідальних і професійно підготовлених фахівців.

1.2. Основні напрямки виховної роботи у закладах вищої освіти

Як наголошено в Національній доктрині розвитку освіти України, пріоритетним напрямком в її реалізації є формування особистості, яка усвідомлює свою приналежність до українського народу, сучасної європейської цивілізації; виховання людини демократичного світогляду, яка поважає громадські права і свободи, традиції народів і культур світу, національний, релігійний, мовний вибір кожної людини.

Реалізація Національної доктрини розвитку освіти передбачає: підготовку людей високої моралі, здатних до творчої праці; формування здорового способу життя, розвиток спорту, етичне, естетично-екологічне,

політичне, громадське, правове, трудове та фізичне виховання учнівської та студентської молоді [35].

Відповідно до цієї концепції головна мета виховної роботи зі студентами – це, по-перше, виховання духовно багатої, розвиненої особистості, громадянина України; по-друге, підготовка до організації виховної роботи в школі, тобто формування вчителя, здатного до творчої, активної діяльності у вихованні учнівської молоді

Виховна робота у закладах вищої освіти є комплексною діяльністю, яка спрямована на всебічний розвиток особистості студента, його соціалізацію та підготовку до активного і відповідального громадянства [5].

Реалізувати завдання виховання особистості студента можливо лише за умови єдності трьох складових освіти – навчання, розвитку і виховання. Проте є деяка різниця в ролі навчання і виховання в становленні особистості фахівця: навчання діє на індивідуально-виконавчий зміст діяльності, формує знання, уміння і навички.

Досягнення мети виховання можливе лише за умови комплексного підходу і залучення до цієї роботи всього професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів, адміністрації, органів студентського самоврядування та громадських об’єднань студентської молоді.

Розглядаючи суть напрямів виховання у вищій школі вважаємо за необхідне зазначити, що головними цінностями, які формували у молодих поколінь наші прадіди були цінності загальнолюдські: добро, правда, краса, користь, совість, любов, гідність, чесність; національно-патріотичні: пошана до рідної землі, бажання її захищати, історична пам’ять, відданість керівнику держави, сміливість, жертовність; родинні: пошана до найстарших членів сім’ї, до батька й матері, подружня вірність, любов до дітей, пам’ять про предків, вірність вірі своїх попередників тощо. З метою їх збереження і передачі наступним поколінням здійснюється виховання за певними напрямами.

До основних напрямів виховання у закладі вищої освіти відносимо громадянське та патріотичне виховання, соціальне виховання, трудове

виховання, моральне та етичне виховання, інтелектуальне та академічне виховання, культурне та естетичне виховання, фізичне виховання та здоровий спосіб життя, екологічне виховання, правове виховання, економічне виховання та ін.

Громадянське та патріотичне виховання.

Мета: формування у студентів громадянської свідомості, патріотизму, відданості національним ідеям, поваги до державних символів та Конституції України.

Громадянське виховання – формування громадянськості як інтегрованої якості особистості, що дає людині можливість відчувати себе морально, соціально, політично і юридично дієздатною та захищеною.

Відомо, що основні риси громадянина формуються в молодому віці, під впливом загальнонародних, національних цінностей, у взаємодії особистості із суспільством, яке на кожному етапі представляють сім'я, школа, різноманітні колективи [19].

Громадянське та патріотичне виховання потребує дотримання принципів:

1. Гуманізації та демократизації. Вони означають рівноправність, але різнозобов'язаність учасників виховної взаємодії, їх взаємоповагу, діалогічність, відкритість до сприймання громадянських цінностей: щирості, доброти, справедливості, доброзичливості, милосердя тощо.

2. Самоактивності й саморегуляції. Сприяють розвитку суб'єктивних характеристик, формують здатність до критичності й самокритичності, до прийняття самостійних рішень, вироблення громадянської позиції, почуття відповідальності.

3. Системності. Передбачає гармонійне вживання нових якостей у структурі особистості.

4. Комплексності й міждисциплінарної інтегрованості. Передбачає поєднання навчального й виховного процесів, зусиль різних інституцій – сім'ї, дошкільних закладів, школи, громадських спілок, дитячих, молодіжних самодіяльних об'єднань.

5. Наступності та безперервності. Полягає в етапності виховання, на кожному з яких ускладнюються й урізноманітнюються зміст і напрями розвитку утворень, які становлять цілісну систему громадянських чеснот особистості. Цей принцип діє протягом свідомого життя людини.

6. Культуровідповідності. Означає єдність громадянського виховання з історією та культурою народу, його мовою, народними традиціями та звичаями, які забезпечують духовну спільність, наступність і спадкоємність поколінь.

7. Інтеркультурності. В його основі – інтегрованість української та загальнолюдської культури. Полягає у забезпеченні передумов для формування особистості на національному ґрунті, її відкритості для інших культур, ідей та цінностей. Лише така особистість здатна зберігати національну ідентичність, бо усвідомлює національну культуру як невід'ємну складову культури світової [29].

Важливе місце в громадянському вихованні належить громадянській освіті – навчанню, спрямованому на формування знань про права та обов'язки людини. Вона пов'язана з формуванням соціально-політичної компетентності, передбачає політичну, правову й економічну освіченість.

Виховання громадянина має бути спрямованим на розвиток патріотизму, національної самосвідомості, культури міжетнічних відносин, планетарної свідомості, правосвідомості, політичної культури, дбайливого ставлення до природи, моральності, культури поведінки особистості.

Патріотизм постає як глибоке громадянське почуття, змістом якого є любов до свого народу, Батьківщини, усвідомлення своєї причетності до історії, традицій, культури свого народу, вболівання за його майбутнє.

Ефективність громадянського виховання залежить від спрямованості виховного процесу, форм і методів його організації. Провідна роль належить предметам соціально-гуманітарного циклу: історії, географії, природознавству, суспільствознавству, літературі, активним методам навчання, спрямованим на самостійний пошук, формування критичного мислення, ініціативи й творчості [43].

Соціальне виховання передбачає розвиток соціальних навичок, комунікативних здібностей, сприяння соціалізації студентів у суспільстві. Для досягнення поставленої мети проводяться соціальні тренінги, заняття з розвитку комунікативних навичок, навчання роботи в команді, організовуються соціальні проекти, волонтерські акції. Такі заходи допомагають студентам стати активними і відповідальними учасниками соціального життя, розвивають їхні лідерські якості та ініціативність [4].

Інтелектуальне та академічне виховання спрямоване на підвищення рівня загальної освіченості студентів, розвиток їхнього інтелектуального потенціалу, стимулювання до самостійної наукової діяльності.

Інтелектуальне виховання трактується як процес оволодіння студентами знаннями, навичками та уміннями, розвитку їх пізнавальних здібностей, наукового світогляду. Його першочерговим завданнями є забезпечення інтелектуального розвитку студентів-майбутньої еліти країни, підготовка їх до проведення наукових досліджень та впровадження найновіших здобутків науки і техніки у практику навчально-виховної діяльності ЗВО. Якісне розумове виховання забезпечується шляхом розвиваючого навчання та забезпечення цілеспрямованого виховання як у навчальному процесі так і поза ним [32].

Основним завданням виховання є розвиток мислення взагалі та різних його видів. Воно також передбачає оволодіння основними розумовими операціями (аналізом, синтезом, порівнянням, систематизацією).

Формуванню інтелектуальних умінь сприяють певні типи завдань:

- дослідницькі (спостереження, дослід, підготовка експерименту, пошуки відповіді в науковій літературі, екскурсії та експедиції і т. ін.);

- порівняльні, що свідчать про подібність або відмінність понять, складних явищ;

- спрямовані на впорядкування розумових дій, а також користування алгоритмами або самостійне їх складання;

- аналіз і узагальнення ознак для виділення явища в певний клас чи вид [19].

Особливе значення для розумового виховання має формування наукового світогляду студентів.

Моральне та етичне виховання має за мету виховання у студентів високих моральних якостей, етичних норм, розвитку емоційної культури та гуманізму.

Духовно-моральне виховання у вищій школі передбачає засвоєння правил, принципів, норм поведінки учнівської молоді по відношенню один до одного та всього суспільства. Воно включає розвиток умінь оцінювати поведінку окремих людей, значення громадських явищ, дії неформальних об'єднань і груп, політичні ситуації тощо з об'єктивних і, одночасно, ідеалізованих позицій. Рівень моральної вихованості студента визначається проявами його почуттів, переживань, реакцій на життєві ситуації, події і відтворюється у його вчинках, поведінці [17].

Моральне виховання найчастіше здійснюється через індивідуальне спілкування з педагогом, шляхом сприйняття і осмислення різнорідної інформації представленої у пресі, радіо- і телепередачах, на Інтернет сайтах і т.п., відвідування релігійних установ, морально-цільовий вплив родини.

Характерною особливістю морального становлення особистості є врахування її менталітету (ментальності) – специфічного світосприймання, світовідчуття, світогляду, бачення світу і себе у світі, національного характеру, вдачі, які виробляються під впливом багатовікових культурно-історичних, геополітичних, природно-кліматичних чинників.

Дисциплінованість, організованість – суттєві ознаки моральної вихованості та культури людини. Основою дисципліни є поєднання методів переконання з метою формування свідомості і розумної вимогливості. Це суттєва передумова для опанування вміннями і звичками моральної поведінки [19].

У моральному, як і будь-якому іншому, вихованні не можна абсолютизувати або недооцінювати жодного із засобів. Тільки оптимальне їх поєднання з урахуванням індивідуальних особливостей учнів забезпечить очікуваний результат. Головне – забезпечити цілеспрямованість, єдність й

узгодженість дій усіх соціальних інституцій, які мають вплив на особистість.

Виховання працелюбності студентів закладів вищої освіти здебільшого спрямоване на вироблення у них поваги до праці і наслідків людської праці, формування впевненості у перевагах трудової діяльності молоді у плані забезпечення свого майбутнього і майбутнього своїх нащадків. Воно базується на переконанні молоді в тому, що «пам’ять про чесних людських працівників переходить із роду в рід, і ніколи не забувається» [22].

Завдання трудового виховання зумовлені потребами існування, самоутвердження і взаємодії людини в суспільстві та природному середовищі. Воно покликане забезпечити:

- психологічну готовність особистості до праці (бажання сумлінно та відповідально працювати, усвідомлення соціальної значущості праці як обов’язку і духовної потреби, бережливість щодо результатів праці та повага до людей праці, творче ставлення до трудової діяльності);
- підготовка до праці (наявність загальноосвітніх і політехнічних знань, загальних основ виробничої діяльності, вироблення умінь і навичок, необхідних для трудової діяльності, підготовка до свідомого вибору професії) [19].

Трудове виховання ґрунтується на принципах:

- єдності трудового виховання і загального розвитку особистості (морального, інтелектуального, естетичного, фізичного);
- виявлення і розвитку індивідуальності в праці;
- високої моральності праці, її суспільно корисної спрямованості;
- залучення дитини до різноманітних видів продуктивної праці;
- постійності, безперервності, посильності праці;
- наявності елементів продуктивної діяльності дорослих у дитячій праці;
- творчого характеру праці;
- єдності праці та багатогранності життя [19].

У трудовому навчанні студенти одержують загально трудову (оволодіння знаннями, уміннями і навичками з планування, організації своєї праці), загальновиробничу (освоєння науково-технічного потенціалу основних галузей

виробництва, основ економіки та організації праці, природи й навколишнього середовища), загально технічну (оволодіння знаннями з урахуванням специфіки галузі, в яку входить обраний профіль трудової підготовки) й спеціальну підготовку (передбачає формування початкових умінь і навичок праці з обраної спеціальності).

Трудова свідомість особистості містить уявлення про ставлення до праці, участі у суспільно корисній праці, усвідомлення необхідності трудового самовдосконалення, систему знань, трудових умінь і навичок, з'ясування ролі праці у виборі майбутньої професії.

Економічне виховання студентів має тісний зв'язок з вихованням у них працелюбності. Воно передбачає оволодіння найбільш суттєвими знаннями з економічної галузі для подальшої організації своєї професійної життєдіяльності, можливого відкриття власної справи, забезпечення функціонування майбутньої сім'ї. Економічне виховання включає забезпечення їх необхідною інформацією стосовно прийняття у державі постанов, указів про різноманітні зміни і доповнення до існуючого законодавства щодо функціонування і забезпечення функціонування окремих галузей науки, техніки, мистецтва, виробництва. У ньому сконцентровані найсуттєвіші підходи до проектування матеріального добробуту кожного майбутнього спеціаліста [7].

Правове виховання – покликане забезпечити формування у молоді високої правової культури, яка передбачає глибокі правові знання і прагнення поглиблювати їх, свідоме ставлення до прав та обов'язків, повагу до законів і правил людського співжиття, готовність дотримуватися і сумлінно виконувати їх. Висока правова культура громадян є однією з базових засад утвердження громадянського суспільства і правової держави, реалізації демократичних свобод [21].

Правове виховання має свої завдання:

- надання студентам знань про закони Держави, підвищення їх юридичної обізнаності, інформування з актуальних питань права;

- виховання поваги до держави і права;
- вироблення умінь і навичок правової поведінки;
- виховання нетерпимого ставлення до правопорушень і злочинності, спонукання до посильної участі в боротьбі з негативними явищами в житті;
- подолання в правовій свідомості хибних уявлень, негативних навичок і звичок поведінки.

Критеріями ефективності правового виховання є глибина та міцність правових знань, повага до права визнання його верховенства, переконаність та впевненість у значущості й справедливості норм права, інтерес до їх вивчення, непримиренність до правопорушень, свідоме дотримання законів держави і норм співжиття.

Виховання свідомої дисциплінованості як напрямок має на меті формування у студентів світоглядних позицій, поглядів, переконань щодо усвідомлення значущості порядку, певних норм співжиття, співпраці, поведінки в колективі, суспільстві. Воно великою мірою залежить від суспільно-політичних відносин у країні, статусу вищого навчального закладу в державі, його внутрішніх позицій у плані дисциплінарного забезпечення навчально-виховного процесу [21].

Культурне та естетичне виховання передбачає формування у студентів естетичного смаку, розвиток творчих здібностей, залучення до культурних цінностей та мистецької діяльності.

Естетичне виховання як поняття має значну кількість тлумачень. Серед них знаходимо трактування його як «необхідної умови підвищення культури виробництва і праці, культури спілкування та поведінки, культури побуту і дозвілля».

У визначенні його як одного з напрямків виховання у студентському колективі вказуємо, що воно полягає у залученні студентської молоді до пізнання нею багатовікової естетичної культури, закладеної у різнорідній народній творчості і діяльності, актуалізації найсуттєвіших її аспектів і втілення їх у власну життєдіяльність. Серед основних завдань естетичного

виховання у вищій школі є такі: вироблення уміння сприймати прекрасне у природі, мистецтві, повсякденному житті; розвиток естетичного смаку, здатності відрізняти красиве від потворного; виховання бажання щоденно вносити естетичне, позитивне в своє оточення; напрацювання навиків правильного оцінювання рівня естетичності того чи іншого явища [11].

Етичне виховання найбільшою мірою задіяне у сфері відпрацювання мовного етикету, оскільки студенти закладів вищої освіти спілкуються як між собою та представниками професорсько-викладацького складу, так і з людьми, які займають певні позиції у державі і розмова з якими вимагає дотримання окремих правил і норм.

Куратор має постійно порушувати проблеми мовного етикету зі студентами і намагатись виробляти у них уміння спілкуватись на високому рівні.

Фізичне виховання та здоровий спосіб життя спрямоване на формування у студентів навичок здорового способу життя, розвиток фізичної культури, зміцнення здоров’я та підтримка фізичної активності.

Фізичне виховання у вищій школі має свої особливості, оскільки воно здійснюється у відповідності з уподобаннями студентів того чи іншого виду спорту і спортивних занять. Відомо, що вміле використання засобів фізичного виховання молоді сприяє її інтелектуальному розвитку, поліпшенню здоров’я, а, також, виробленню у неї найдостойніших якостей: стійкості, витривалості, працездатності, спритності, рішучості. Фізичне виховання у вищій школі включає зміцнення здоров’я студентів, підвищення їх працездатності та інтересу до систематичних занять з фізкультури, вдосконалення життєво необхідних рухових умінь і навичок, слідкування за осанкою, сприяння розвитку нахилів до сучасних видів спорту тощо [28].

До основних засобів фізичного виховання у вищій школі належать:

- теоретичні відомості (гігієна загальна і фізичних вправ, відомості, необхідні для самостійних занять фізичними вправами);
- заняття гімнастикою (вправи, що сприяють загальному фізичному

розвитку студентів: загальнорозвиваючі, вправи на формування правильної постави, акробатичні, танцювальні вправи, вправи на розвиток рівноваги, опорні стрибки);

- заняття з легкої атлетики (різні види бігу, стрибки в довжину й висоту, метання на дальність);
- спортивні ігри (баскетбол, волейбол, ручний м'яч, футбол);
- лижна, кросова, ковзанярська підготовка, плавання тощо.

Екологічне виховання викликане потребою часу і є одним з провідних напрямків виховання молоді у сучасній вищій школі. Його мета полягає у формуванні екологічної свідомості, відповідального ставлення до природи, розвиток екологічної культури.

Завданнями екологічного виховання є постійне інформування студентів про проблеми природного походження і їх вплив на рівень здоров'я населення країни, світу; інструктування їх з приводу поведінки у зонах різнорідних природних катастроф; залучення до поширення знань серед населення про бережливе ставлення до оточуючого світу; спонукання до примноження природних багатств; використання природних засобів у навчально-виховному процесі; поповнення знань з екології шляхом ознайомлення з науковими та науково-популярними джерелами відомих вітчизняних учених тощо [36].

Система екологічного виховання передбачає врахування основних її аспектів:

- національного та регіонального підходів до вибору навчального матеріалу екологічного спрямування;
- гуманістичну спрямованість і зростаючу роль екологічних чинників у вирішенні глобальних проблем людства (раціонального використання природних ресурсів, забезпечення населення екологічно чистими продуктами харчування, захисту середовища від забруднення промисловими та побутовими відходами);
- збереження фізичного і духовного здоров'я людини;
- об'єктивності у розкритті основних екологічних законів та понять, що

дають підстави вважати екологію наукою, яка розвивається, намагаючись вирішувати проблеми довкілля;

- зв’язку між набутими екологічними знаннями і життям, розкриття їх цінності не лише у виробництві, а й у повсякденному житті людини [36].

Отже, основні напрямки виховної роботи у закладах вищої освіти охоплюють широкий спектр діяльності, спрямованої на всебічний розвиток особистості студента. Ці напрямки взаємодіють і доповнюють один одного, сприяючи не лише академічному розвитку, але й формуванню громадянської свідомості, моральних і етичних принципів, здорового способу життя, культурної та естетичної культури, правової обізнаності та соціальної активності студентів.

1.3. Принципи організації виховної роботи у закладах вищої освіти

Організація виховної роботи у закладах вищої освіти ґрунтується на певних принципах, які забезпечують її ефективність та спрямованість на всебічний розвиток особистості студента. Принципи – вихідні положення певної теорії, діяльності.

Обґрунтування принципів зумовлюється передусім закономірностями розвитку суспільства та політикою держави в галузі освіти.

Основні принципи освіти визначено Законом України «Про освіту»:

- доступність для кожного громадянина всіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою;

- рівність умов для повної реалізації кожною людиною її здібностей, таланту, всебічного розвитку;

- гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей;

- органічний зв´язок зі світовою та національною історією, культурою, традиціями;

- незалежність освіти від політичних партій, громадських і релігійних організацій;
- науковий, світський характер освіти;
- інтеграція з наукою і виробництвом;
- взаємозв´язок з освітою інших країн;
- гнучкість і прогностичність системи освіти;
- єдність і наступність системи освіти;
- неперервність і різноманітність освіти;
- поєднання державного управління й громадського самоврядування в освіті [39].

Кожний принцип окреслює певні вимоги до функціонування тих чи тих закладів освіти. Плануючи й організовуючи діяльність освітніх закладів, необхідно ретельно продумувати, якою мірою вони відповідають вимогам принципів освіти.

Принцип виховання – це основа, вихідне положення, яке становить фундамент змісту, форм, методів, засобів і прийомів виховання. Принципи зумовлюються метою виховання.

Згідно з Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті та основними нормативно-правовими актами у сфері освітньої діяльності підготовка фахівців нової генерації повинна будуватися на нових, сучасних ідеях та підходах до організації навчального процесу.

Вони мають системно втілювати такі основні принципи виховання:

1) Принцип народності передбачає єдність загальнолюдських і національних цінностей; забезпечення національної спрямованості виховання; оволодіння духовними багатствами свого народу: мовою, традиціями, звичаями, національно-етнічною культурою; шанобливе ставлення до національних надбань тих народів, які мешкають в Україні.

2) Принцип демократизму передбачає те, що виховний процес має будуватися на основі демократичних цінностей, рівноправності, відкритості та взаємоповаги між учасниками освітнього процесу. Студенти повинні мати

можливість вільно висловлювати свої думки, брати участь у прийнятті рішень, що стосуються їхнього навчання та виховання.

3) Принцип природовідповідності спрямований на врахування багатогранної природи людини, особливостей її анатомо-фізіологічного і психічного розвитку.

4) Принцип гуманізму спрямований на повагу до особистості студента, визнання його прав, гідності та індивідуальних особливостей. Гуманістичний підхід акцентує увагу на створенні умов для гармонійного розвитку особистості, з урахуванням її потреб, інтересів та цінностей.

5) Принцип безперервності випливає з того, що виховання є багатогранним і багатофакторним процесом, який не обмежується ні часовими, ні віковими рамками; виховання здійснюється з часу народження і триває впродовж усього життя; соціальне і природне середовище, діяльність особистості так чи інакше впливають на формування певних якостей; процес навчання – важливий чинник виховання як через зміст навчального матеріалу, так і через організацію діяльності. Виховний процес має бути безперервним і тривалим, здійснюватися протягом усього періоду навчання студента в закладі вищої освіти. Виховання має супроводжувати студента на всіх етапах його розвитку, адаптуватися до змін у його житті та навчанні.

6) Принцип індивідуалізації та диференціації: врахування у навчально-виховному процесі індивідуальних особливостей фізичного, психічного і соціального розвитку особистості; застосування засобів впливу на особистість з урахуванням її індивідуальних фізичних і соціально-психічних властивостей; моделювання на основі індивідуальних потенцій групових та індивідуальних програм розвитку, стимулювання фізично-оздоровчої, предметно-практичної, навчально-пізнавальної, соціально-комунікативної, орієнтаційно-оцінної діяльності вихованців.

7) Принцип єдності виховання і життєдіяльності: процес виховання – не відокремлена сфера діяльності уособлених людей, він є цілісною системою організації життєдіяльності дітей і дорослих у сім´ї, школі, на виробництві, в

соціально-природному середовищі; кожен компонент такої діяльності певним чином впливає на формування тих чи тих якостей особистості; організовуючи будь-який вид діяльності, необхідно дбати, щоб вона несла в собі виховний потенціал.

8) Принцип науковості: виховна робота має ґрунтуватися на науково обґрунтованих підходах, використанні передових педагогічних технологій та методик. Всі виховні заходи повинні відповідати сучасним знанням про розвиток особистості, педагогіку, психологію та соціальні науки.

9) Принцип етнізації передбачає наповнення виховання національним змістом, спрямованим на формування національної свідомості і національної гідності; створення умов для дітей усіх національностей, що є громадянами України, навчатися рідною мовою, вивчати традиції, звичаї, обряди свого народу; забезпечувати умови для відчуття етнічної причетності до свого народу, його культури, формування рис національної ментальності; виховувати в молоді почуття соціальної відповідальності за збереження, примноження і продовження етнічної культури.

10) Принцип практичної спрямованості полягає в тому, що виховна робота повинна мати практичну спрямованість, тобто бути орієнтованою на підготовку студентів до реального життя, професійної діяльності, соціальної активності. Це передбачає розвиток практичних навичок, компетенцій, необхідних у житті та професії.

11) Принцип системності та комплексності: виховна робота повинна бути цілісною, системною та комплексною, охоплюючи всі аспекти розвитку особистості – інтелектуальний, моральний, фізичний, соціальний, емоційний. Це передбачає узгодженість усіх виховних заходів, їх взаємодію та доповнення одне одного.

12) Принцип наступності передбачає, що виховна робота у ЗВО повинна враховувати виховний досвід, здобутий студентами в попередніх етапах освіти, і сприяти його подальшому розвитку. Наступність забезпечує плавний перехід від одного рівня освіти до іншого, сприяє закріпленню та поглибленню

виховних досягнень.

13) Принцип науковості. Виховна робота має ґрунтуватися на науково обґрунтованих підходах, використанні передових педагогічних технологій та методик. Всі виховні заходи повинні відповідати сучасним знанням про розвиток особистості, педагогіку, психологію та соціальні науки.

14) Принцип культуровідповідності передбачає невід´ємний зв´язок виховання з культурними надбаннями людства і, зокрема, свого народу: знання загальнолюдських багатств у царині культури, особливостей розвитку та становлення національної культури і її взаємозв´язку з загальнолюдською, знання історії свого народу, його культури; забезпечення духовної єдності та спадкоємності поколінь [35].

Окрім того, на нашу думку, всі вищеперераховані принципи повинні базуватися на певних засадах. До цих засад ми віднесемо:

- свобода вибору та відповідальність за результативність освітньої діяльності, професійне самовизначення особистості, що забезпечує відповідну само детермінацію навчання студентів, актуалізує внутрішню мотивацію, розвиває потребу у свободі творчості, автономності, самоуправлінні та самокорекції, забезпечує толерантність по відношенню до особистості студента;

- випереджальний характер навчання на основі психодіагностики й корекції поведінки особистості;

- регуляція психофізичних станів людини за різними напрямками на основі знань , нагромаджених у психофізіології та фізіології праці, педагогіці, валеології, медицині, гігієні, ергономіці й інших науках;

- взаємодія з ЗВО, що здійснюють підготовку фахівців гуманітарного, економічного і лінгвістичного профілів у зарубіжних країнах;

- самопізнання з метою встановлення у себе нових якостей, характеристик, поглибленого осмислення властивостей і станів особистості студента;

- використання важелів відповідальної поведінки студентів у процесі

навчання у ЗВО;

- духовно-моральний пошук власної життєвої позиції, індивідуально-колективна відповідальність за дотримання умов і досягнення результатів у процесі освітньої діяльності.

Реалізація цих принципів забезпечує досягнення повної корпоративної згоди в управлінні навчально-виховним комплексом сучасного закладу вищої освіти, сприяє формуванню професійно зрілих фахівців нового покоління [12].

Гуманізація освітньо-виховної діяльності вищого навчального закладу сприяє координації та синергії спільних зусиль і дій, мотивації досягнення кращих результатів у навчальній та науково-дослідній діяльності протягом усього періоду навчання. При такому підході створюються необхідні умови для самовдосконалення, саморозвитку, самонавчання, самоактуалізації та саморегулювання наукової діяльності професорсько-викладацького складу і студентів.

Для ефективного застосування принципів виховання в закладах вищої освіти необхідно дотримуватися певних вимог, які забезпечують їхню дієвість та результативність у виховному процесі. Визначимо основні вимоги:

1. Системність і послідовність у використанні принципів. Принципи виховання повинні застосовуватися системно, забезпечуючи єдність і послідовність у виховному процесі. Це означає, що всі виховні заходи мають бути взаємопов'язаними і спрямованими на досягнення спільних цілей. При плануванні виховної роботи слід враховувати всі принципи і забезпечувати їхнє взаємодоповнення на всіх етапах виховного процесу. Наприклад, поєднання гуманізму, індивідуального підходу та системності у вихованні.

2. Інтеграція з навчальним процесом. Принципи виховання повинні бути інтегровані з навчальним процесом, щоб забезпечити комплексний підхід до розвитку особистості студента. Виховання має відбуватися не лише через спеціально організовані заходи, але й у процесі навчання. Принципи виховання повинні бути враховані при організації навчального процесу, у викладанні дисциплін, у взаємодії викладачів та студентів.

3. Адекватність умовам і завданням виховання. Принципи виховання повинні бути адаптовані до конкретних умов і завдань виховання, враховуючи особливості студентського контингенту, соціокультурне середовище, етапи розвитку студентів. При реалізації виховної роботи необхідно враховувати специфіку студентського колективу, соціальне та культурне оточення, а також актуальні завдання виховання, щоб принципи відповідали реальним умовам і потребам студентів.

4. Гнучкість і адаптивність. Принципи виховання повинні використовуватися з урахуванням необхідності гнучкого підходу, що дозволяє адаптувати виховний процес до змінюваних умов і потреб студентів. Виховна робота повинна бути готовою до коригування на основі аналізу ефективності застосування принципів. Це може включати адаптацію методів і форм виховання, зміну акцентів у залежності від ситуації або індивідуальних потреб студентів.

5. Забезпечення взаємодії всіх учасників виховного процесу. Принципи виховання повинні реалізовуватися через активну взаємодію всіх учасників виховного процесу – студентів, викладачів, кураторів, адміністрації, батьків, громадських організацій. Виховна робота повинна організовуватися з урахуванням необхідності співпраці між усіма учасниками. Це може включати залучення студентів до планування і реалізації виховних заходів, координацію роботи між викладачами і кураторами, співпрацю з позанавчальними організаціями.

6. Практична спрямованість. Принципи виховання повинні мати практичну спрямованість, бути орієнтованими на розвиток у студентів реальних навичок і компетенцій, необхідних для успішної соціалізації та професійної діяльності. Виховні заходи мають бути орієнтовані на розвиток у студентів практичних умінь і навичок, необхідних у реальному житті та професійній діяльності. Це може включати організацію тренінгів, практичних занять, участь у проектах, які мають конкретні результати.

7. Безперервність і тривалість виховного процесу. Принципи виховання

повинні забезпечувати безперервність виховного процесу, що має тривати протягом усього періоду навчання студента у закладі вищої освіти. Виховна робота має бути спланована таким чином, щоб забезпечити поступовий розвиток особистості студента, з урахуванням його вікових і психологічних змін на різних етапах навчання.

8. Наукова обґрунтованість. Використання принципів виховання повинно ґрунтуватися на наукових дослідженнях і доказових методах, що забезпечують їх ефективність і результативність. Організація виховної роботи повинна спиратися на сучасні наукові дослідження в галузі педагогіки, психології та соціології. Це передбачає постійний аналіз і впровадження нових науково обґрунтованих методів виховання.

9. Культуровідповідність і національна спрямованість. Принципи виховання повинні враховувати національні та культурні особливості, забезпечуючи формування національної свідомості та культурної ідентичності студентів. Виховні заходи повинні включати елементи національної культури, історії, традицій, забезпечувати розвиток патріотизму та національної самосвідомості студентів.

Вимоги до використання принципів виховання забезпечують їхню ефективність і результативність у виховному процесі. Дотримання цих вимог дозволяє організувати виховну роботу в закладах вищої освіти так, щоб вона відповідала потребам сучасних студентів, сприяла їхньому гармонійному розвитку та підготовці до соціально відповідального та успішного життя в суспільстві.

Отже, принципи організації виховної роботи у закладах вищої освіти є фундаментом для побудови ефективної виховної системи, яка сприяє всебічному розвитку особистості студента. Ці принципи забезпечують цілісність, системність, індивідуальність та практичну спрямованість виховної діяльності, орієнтованої на підготовку соціально відповідальних, морально розвинених та професійно компетентних фахівців.

1.4. Зміст та форми виховної роботи зі студентами у закладі вищої освіти

Зміст виховної роботи визначає її цілі та напрями, охоплюючи всі аспекти розвитку особистості студента, його соціалізації та підготовки до активного громадянського життя.

Зміст виховання – це система морально-духовних, інтелектуальних, трудових, фізичних та естетичних якостей, переконань, умінь і навичок, які спрямовані на досягнення основної мети виховання – формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості [2].

Зміст виховання зумовлюється потребами суспільно-економічного розвитку. Займаючись такою складною сферою діяльності як виховання, потрібно мати конкретну програму.

Процес виховання має характер наступності й неперервності. Тому наступні покоління повинні використовувати духовні надбання попередніх, багатство загальнолюдських і національних морально-духовних вартостей. Але основний зміст виховання має базуватися, передусім, на національних засадах.

«Головна мета національного виховання, – зазначено в Державній національній програмі «Освіта», – набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування у молоді незалежно від національної належності особистісних рис громадян Української держави, розвиненої духовності, фізичної досконалості, моральності, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури» [15].

Програма виховання містить такі змістові компоненти:

- формування національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, бажання працювати задля розквіту держави, готовності її захищати;
- забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до батьків, жінки-матері, культури та історії рідного народу;
- формування високої мовної культури, оволодіння українською мовою;

- прищеплення шанобливого ставлення до культури, звичаїв, традицій усіх народів, що населяють Україну;

- виховання духовної культури особистості; створення умов для вільного вибору нею світоглядної позиції;

- утвердження принципів загальнолюдської моралі: правди, справедливості, патріотизму, доброти, працелюбності, інших доброчинностей;

- формування творчої, працелюбної особистості, виховання цивілізованого господаря;

- забезпечення повноцінного фізичного розвитку дітей і молоді, охорони та зміцнення їх здоров´я;

- виховання поваги до Конституції, законодавства України, державної символіки;

- формування глибокого усвідомлення взаємозв´язку між ідеями свободи, правами людини та її громадянською відповідальністю;

- забезпечення високої художньо-естетичної освіченості й вихованості особистості;

- формування екологічної культури людини, гармонії її відносин з природою;

- розвиток індивідуальних здібностей і талантів молоді, забезпечення умов їх реалізації;

- формування у дітей і молоді уміння міжособистісного спілкування та підготовки їх до життя в умовах ринкових відносин» [15].

Дбаючи про створення оптимальних умов для виховної роботи, не варто виносити завдання виховання за рамки навчального процесу. Треба зважати на дієвість і впливовість великого спектра форм діяльності, які сприяють формуванню всебічно розвиненої особистості. Це навчальні заняття (лекції, семінари, практичні заняття), практика, наукові гуртки, творчі студії, екскурсії, походи, різноманітні форми і види суспільно корисної праці та ін.

Основною формою діяльності, яка забезпечує виховання особистості студента, становлення його професіоналізму, є різні види навчальних занять.

Тут відбувається виховний вплив на свідомість і волю студентів, з одного боку, через зміст навчального матеріалу, з іншого – через організацію студентів на навчальну працю і передусім через морально-духовний потенціал викладача.

Організовуючи навчальну діяльність, педагог має внутрішньо проектувати її на процес формування особистості з погляду завдань всебічного, гармонійного виховання: якою мірою навчальний матеріал сприятиме формуванню наукового світогляду студентів; яким чином спеціально організована пізнавальна діяльність студентів впливатиме на їх інтелектуальний розвиток, чи допоможе вона оволодінню методами самостійної пізнавальної праці; як виучуваний навчальний матеріал сприятиме становленню професіоналізму майбутнього фахівця; як впливатиме зміст навчального матеріалу на формування почуттів, переконань, естетичних смаків, морально-духовних цінностей та ін. [20].

Форми організації виховної роботи у закладі вищої освіти визначаються змістом виховання, кількісним складом студентського колективу, специфікою навчального закладу, рівнем взаємодії між кураторами і студентами та іншими педагогами і студентами. Виховання проходить успішно у процесі реалізації його загальних (індивідуальних, парних, групових, колективних форм).

Індивідуальні форми організації виховання полягають у постійній роботі студентів над своїм удосконаленням, поповненням світоглядних уявлень, виробленням поглядів, переконань, позицій. Індивідуальна форма організації виховання для студента є ключовою, оскільки, аналізуючи процеси, що відбуваються навколо, він здійснює самовиховну роботу, підвищуючи свій духовно-моральний, науково-дослідницький, фахово-професійний рівень. Вона забезпечується за умови спрямовуючої діяльності куратора, авторитетного викладача, представника студентського активу тощо [45].

Форма парної виховної роботи передбачає виховання при взаємодії двох осіб: куратор-студент, викладач-студент, студент-студент. Вона уможливлює спілкування з наявністю зворотного зв’язку, використанням найбільш доступних для студента методів, врахуванням його індивідуальних

особливостей та специфічних рис характеру. Форма парної виховної роботи дозволяє окремому студенту відчувати себе підтриманим зі сторони духовно сильнішої особистості, знаходити у контактуванні з нею підтвердження своїм думкам, реалізовувати власні ідеї за її сприянням тощо.

Групові форми організації виховної роботи у вищій школі включають врахування куратором чи окремим викладачем індивідуальних зацікавлень студентів і згрупування їх за інтересами для проведення заходів, які для них є бажаними і очікуваними. Молоді люди, об'єднані спільністю поглядів, досягають набагато більше тих, хто не є носієм ідей, цінних для найближчого оточення. Групові форми організації виховання сприяють виявленню лідерів, організації розвитку їх потенційних можливостей [30].

Колективні форми організації виховання характеризуються як такі, що забезпечуються через постановку єдиної для всіх мети і зосередження уваги студентів на її реалізації. Вони можуть застосовуватись до цілого курсу (потоку), кількох відділень, факультету загалом. Колективні форми організації виховання сприяють посиленню дисципліни всіх студентів, їх цілеспрямованої орієнтації на дотримання норм життя у межах ЗВО, держави.

До найпоширеніших спеціальних форм організації виховної роботи відносимо виховні бесіди, диспути, тематичні вечори, студентські конференції, екскурсії, конкурси, спортивні гуртки, зустрічі з відомими людьми, науково-пошукову діяльність, презентації тощо.

Виховні бесіди проводяться здебільшого з проблем дисциплінарного порядку, морально-етичного, ідеологічного, політичного. Вони здійснюються як куратором, так і окремими викладачами чи представниками керівництва ЗВО, факультету, студентських організацій. Бесіда є найбільш поширеною формою організації виховної роботи, оскільки може проводитись без попередньої підготовки спеціаліста, при першій же необхідності виявлення потрібної інформації чи надання її студентам.

Диспути як форма виховної роботи у вищій школі проводяться для розв'язання дискусійних проблем, ситуацій шляхом вільного висловлення

студентами своїх думок і вироблення ними найбільш прийнятних рішень. Вони проводяться під керівництвом педагога чи авторитетної у студентських колах особистості. Диспути сприяють пізнанню істинного, отриманню додаткової чи раніше не знаної інформації, «шліфуванню» своїх поглядів на життєво-важливі події [25].

Студентські конференції організовуються науково-педагогічними кадрами навчального закладу, його окремого факультету чи відділення. Вони можуть бути присвячені виховним проблемам студентського колективу і тому являються однією із форм організації виховної діяльності. Студенти, зазвичай, готуються до виступів на теми, які є цікавими для них та їх ровесників, однокурсників. Інформація може суттєво впливати на мораль слухачів, якщо її ретельно готувати під керівництвом обізнаних із заявленою проблемою спеціалістів.

Екскурсії організовуються як самими студентами, так і під керівництвом викладачів та куратора. Вони спрямовані на здобуття та накопичення певної інформації і, безперечно, здійснення того чи іншого виховного впливу на молодь. Екскурсії сприяють організації студента до самовиховання, підвищенню свого інтелектуального рівня, наповненню життя цінними ідеями, збагаченню його цікавою і життєво-необхідною інформацією.

Конкурси сприяють виявленню молодих талантів серед студентів. Вони стимулюють їх до правильної організації навчальної праці і відпочинку, породжують прагнення до життєвої активності і спонукають до розвитку наявних здібностей. Задоволення від перемог у конкурсах призводить до високого рівня активності у навчанні. Конкурси є різними за своїм спрямуванням (спортивні, літературні, мистецькі). Вони підсилюють прагнення молоді до повноцінного життя, насичення його змістовними подіями.

Спортивні змагання як форма виховної роботи зі студентами мають досить вагоме значення для їх фізичного розвитку та вироблення впевненості у собі, стриманості, стійкості, бажання досягати позитивних результатів. Вони організовуються як студентським активом відділення, факультету, так і

викладачами фізичної культури при сприянні керівництва навчального закладу, кураторів. Спортивні змагання у вищій школі підвищують життєву активність тих, хто вчить і тих, хто вчиться.

Науково-пошукова діяльність виступає формою організації виховання у ЗВО у тому разі, коли вона спрямована фахівцями у напрямку розкриття змісту конкретної наукової проблеми, пошуку фактів для підтвердження того чи іншого наукового явища, обґрунтування здобутої інформації і сприяє розвитку стриманості, наполегливості, активності, комунікабельності тощо. Науково-пошукова діяльність окремих студентів здебільшого базується на їх бажанні власного інтелектуального вдосконалення і зосередженні у подальшому житті своїх сил у сфері науково-дослідних установ за обраним профілем, або викладання у ЗВО [41].

Презентації останнім часом набули рівня форми організації виховної роботи у ЗВО, оскільки мають різнорідне спрямування (особливо презентації наукових, науково-методичних, методичних, художніх видань) і допомагають молоді орієнтуватись у потоці необхідної інформації, добирати джерела як для навчання так і з виховною ціллю: для пізнання цікавих явищ, пошуку зразків поведінкової діяльності, підтвердження правильності чи неправильності своєї життєвої позиції тощо. Вони стимулюють розвиток оціночних суджень, допомагають виробленню власної думки щодо ставлення до всього оточуючого.

Нині активно впроваджуються нові технології навчання, зокрема дистанційна форма. У зв´язку з цим виникає низка проблем, які стосуються виховання. Звичайно, дистанційне навчання сприятиме зручному оволодінню великим пластом наукової інформації, але ж таке навчання втратить виховний потенціал.

Значне місце в системі формування всебічно розвиненої особистості студента мають займати позааудиторні форми виховання: діяльність наукових гуртків, творчих студій, конференцій, дискусійних клубів, зустрічі з письменниками, художниками, акторами; екскурсії, походи та ін. Усі студенти на добровільних засадах мають бути охоплені різними формами і видами

діяльності поза межами суто навчальної роботи, виходячи із необхідності задоволення їхніх індивідуальних потреб, які є джерелом формування мотивів діяльності особистості.

Завдання викладача ЗВО як вихователя полягає в розкритті перед студентом широкого спектра варіантів у прийнятті рішень, поведінці; у допомозі зорієнтуватися, який вибір є найкращим, найбільш доцільним, яка лінія поведінки відповідає суспільним нормам. А приймати рішення студент має самостійно, хоч виховних і не повинен приховувати свого ставлення до оцінки цього рішення.

Чільне місце у системі виховання студентської молоді займають засоби виховання, надбання матеріальної і духовної культури (художня і наукова література, засоби масової інформації, предмети образотворчого мистецтва, кіно, театр), форми і види виховної роботи (збори, конференції, ігри, спортивна діяльність та ін.), які використовуються у процесі виховної роботи.

Культура спілкування педагогів зі студентами і колегами має бути зразком, школою для вихованців, спілкування має здійснюватися на високому рівні загальнолюдської і національної культури.

У системі роботи зі студентською молоддю важливе місце мають займати такі засоби виховання, як свята, вечори дозвілля, конкурси та ін. Організатори цих та подібних заходів повинні дбати про їх виховну доцільність, педагогічну спрямованість. Включення студентів у процес підготовки та проведення дозвільних, розважальних заходів – це також своєрідна школа виховання і становлення професіоналізму майбутніх учителів, соціальних працівників, інженерів, правознавців та ін. Важливо, щоб подібні заходи мали надійне морально-духовне й естетичне підґрунтя, базувалися на засадах загальнолюдської і національної культури. Немає потреби, догоджаючи так званій масовій культурі низької якості, організовувати сумнівні заходи, які можуть негативно впливати на утвердження моральних національних цінностей [16].

Метод виховання – це спосіб впливу вихователя на свідомість, волю і

поведінку вихованця з метою формування у нього бажаних якостей, всебічного гармонійного розвитку особистості. Це досить складний інструмент впливу на особистість. Помилково бачити у методах виховання своєрідні рецепти для досягнення мети.

Загальні методи виховання традиційно класифікуються залежно від їх функціональної спрямованості. На цій основі виділяють такі три групи методів:

- методи формування світогляду й духовно-аксіологічних орієнтацій;
- методи організації діяльності і формування поведінки;
- методи стимулювання та коригування поведінки і діяльності особистості [38].

У цілому структуру методів виховання можна змоделювати за такою схемою (рис. 1.1.).

Рисунок 1.1. – Структура методів виховання

Коротко зупинимося на характеристиці основних методів виховання.

Переконування – це метод, що передбачає навмисний цілеспрямований вплив на свідомість, волю і почуття вихованців з метою формування в них стійких переконань. Переконування — провідний спосіб впливу педагога на вихованців з використанням такого важливого засобу, як слово. Для реалізації

вимог методу переконування використовують низку прийомів, які є складовим методу. Це пояснення, розкриття наслідків дій, бесіда, диспут, звернення до почуттів совісті й честі та ін. [27].

Приклад – метод виховання, який передбачає організацію взірця для наслідування з метою оптимізації процесу соціального успадкування.

Важливе місце в системі методів займає вимога як метод педагогічного впливу на свідомість вихованця з метою викликати, стимулювати або загальмувати окремі види його діяльності. Метод вимоги перебуває в тісному зв´язку з іншими методами. Ефективність виховної роботи багато в чому залежить від поєднання методів, зокрема, методу переконування із системою вимог. Не випадково А. Макаренко неодноразово підкреслював, що його педагогічним кредо було: якомога більше вимог до людини і якомога більше поваги до неї. У багатьох випадках виховні зусилля зводяться нанівець через відсутність дії системи вимог. Це стосується технології виховної діяльності в сім´ї, загальноосвітній школі, вищих навчальних закладах, у виробничих колективах і в державі в цілому [10].

У закладах вищої освіти особливо важливо розробити, по-перше, систему правил, забезпечити на першому етапі дію методу переконування та прикладу з боку педагогів і, по-друге, запровадити дієвість вимог. Тоді налагоджується педагогічно доцільний темп і ритм життєдіяльності.

Вправи – це метод виховання, що передбачає планомірне, організоване, повторне виконання певних дій з метою оволодіння ними, підвищення їх ефективності та формування умінь і навичок.

Окреме місце у процесі формування умінь та навичок, оволодіння досвідом поведінки займає метод привчання, що передбачає організацію планомірного і регулярного виконання вихованцями певних дій з елементами примусу, обов´язковості з метою формування конкретних звичок у поведінці. Варто зауважити, що ці методи ширше використовуються у процесі виховання дітей дошкільного і шкільного віку. Щоправда, в специфічних умовах (у військових та інших воєнізованих підрозділах, у вищих навчальних закладах

військового типу) їх широко використовують і в системі виховання дорослих [49].

Розглянуті форми організації виховної діяльності покликані сприяти примноженню духовних цінностей студентської молоді, її прагненню «служити своєму народові безкорисно і жертовно і віддавати йому свої знання, свою працю і в цьому знайти своє найвище задоволення, радість і втіху». Вони, за умови правильного застосування, забезпечують наповнення виховного процесу необхідним змістом.

Отже, зміст і форми виховної роботи у закладах вищої освіти повинні бути різноманітними та комплексними, охоплюючи всі аспекти розвитку особистості студента. Це дозволяє створити умови для гармонійного розвитку студентів, їхньої соціалізації та підготовки до активного громадянського і професійного життя.

РОЗДІЛ 2
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИХОВНОЇ РОБОТИ ЗІ СТУДЕНТАМИ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

2.1. Організація виховної роботи зі студентською молоддю у закладі вищої освіти

Запорізький національний університет (ЗНУ) є одним із провідних закладів вищої освіти в Україні, який активно займається виховною роботою зі студентською молоддю. Виховна діяльність у ЗНУ спрямована на всебічний розвиток особистості студента, формування його громадянської відповідальності, моральних цінностей, соціальної активності та професійних компетенцій. Організація виховної роботи в університеті базується на інтеграції виховних заходів у навчальний процес і залученні студентів до активного університетського життя.

Головна мета виховання в ЗНУ полягає у створенні матеріальних, духовних та інших умов для розвитку у студента гармонійного комплексу соціально-ціннісних якостей, поглядів, переконань, що забезпечують його здатність до активної соціальної адаптації в суспільстві і самостійного вибору життєвого, до початку трудової діяльності і продовження професійної освіти, до саморозвитку та самовдосконалення.

Головним завданням виховання, на досягнення якого спрямовано зусилля науково-педагогічних працівників ЗНУ, громадських організацій і угруповань, є формування цілісної і гармонійно розвиненої особистості з високою національною самосвідомістю.

Така особистість – це насамперед громадянин української держави, її патріот, гуманіст, для якого пріоритетом є загальнолюдські й загальнодержавні цінності, це людина з високою фаховою підготовкою й широким світоглядом,

розвинутим інтелектом, належним рівнем загальної, політичної та правової культури. Отже, ідеться про необхідність систематичного і цілеспрямованого виховання національного типу особистості, формування в неї національної свідомості і самосвідомості, завдяки чому досягається духовна єдність поколінь, наступність національної культури і безсмертя нації.

Досягнення мети забезпечується високим рівнем навчальної роботи, а також постійним вдосконаленням системи виховної роботи Запорізького національного університету.

Головним критерієм її ефективності виступає рівень національної їх свідомості, навчально-наукової та суспільної активності, ступеня переростання виховання у самовиховання.

Основними принципами виховної роботи є такі загальнонаукові принципи:

- фундаментальність
- системність
- безперервність
- гуманізація і демократизація процесу виховання студентів
- виховання студентів у колективі та через колектив
- культурне виховання – зв’язок з історією народу, його мовою, культурними та прогресивними родинними традиціями, з народними мистецтвом
- диференціація та індивідуалізація виховного процесу – врахування фізичного, психічного, соціального, духовного, інтелектуального розвитку студентів, стимулювання активності та розкриття їх творчої індивідуальності
- зв’язок виховання з життям, трудовою діяльністю народу.

Виховна робота несумісна з пропагандою насильства, жорстокості, людиноненависницьких теорій, а також поглядів державно-руйнівного змісту.

Виховна робота носить світський характер, але це не включає проведення спільних з релігійними організаціями акцій, що мають гуманістичну мету.

Фонди для реалізації заходів виховної роботи в університеті формуються

за рахунок:

- коштів спеціального фонду академії;
- наявних фінансових ресурсів загально академічного та студентського профкомів;
- фондів допомоги з боку спонсорів та меценатів, освітянських організацій регіонально-національного, європейського та світового рівня;
- індивідуальних коштів студентів, аспірантів, викладачів академії та навчально-технічного персоналу (для придбання квитків тощо).

Досягнення мети виховання можливе лише за умови комплексного підходу і залучення до цієї роботи всього викладацького складу ЗВО, адміністрації, органів студентського самоврядування та громадських об'єднань студентської молоді.

Відділ виховної роботи Запорізького національного університету відіграє важливу роль у забезпеченні комплексної виховної діяльності у закладі, спрямованої на всебічний розвиток студентської молоді, формування громадянської відповідальності, моральних цінностей, соціальної активності та сприяння соціалізації студентів. Діяльність відділу є складовою частиною загальної освітньої стратегії університету і включає низку ключових напрямків та завдань.

Основні форми діяльності відділу виховної роботи ЗНУ

- розробка річних планів виховної роботи, координація діяльності кураторів та студентських організацій, забезпечення узгодженості дій усіх підрозділів університету в рамках виховної діяльності;
- організація загально університетських виховних заходів, таких як урочисті збори, святкові концерти, тематичні вечори, конкурси, спортивні змагання;
- надання методичної допомоги викладачам та кураторам у проведенні виховної роботи, розробка методичних рекомендацій, підготовка інформаційних матеріалів, семінарів та тренінгів для підвищення кваліфікації викладачів у сфері виховання;

- здійснення постійного моніторингу ефективності виховної роботи, проведення опитування студентів, аналіз результатів виховних заходів, підготовка аналітичних звітів та рекомендацій щодо покращення виховної діяльності;

- взаємодія з державними, громадськими та міжнародними організаціями для реалізації спільних проектів, спрямованих на виховання студентської молоді, залучення зовнішніх ресурсів для підтримки виховної діяльності [8].

Виховна робота вимагає від її співробітників приведення в дію як нових форм впливу на студента, так і активізації старих найбільш ефективних форм навчально-виховного процесу, відпрацювання нових методик та стилю виховання.

Функціонують інститут заступників деканів факультетів та інститут кураторів. Співробітниками центру розроблено і прочитано ряд тематичних лекцій у музеї, присвячених важливим подіям в історії суверенної України, для студентів перших курсів, які тільки вступили до ЗНУ, проводяться оглядові екскурсії з історії університету – від його заснування до сьогодення.

Отже, відділ з виховної роботи Запорізького національного університету виконує важливу функцію у формуванні та реалізації виховної стратегії університету. Завдяки його діяльності забезпечується комплексний підхід до виховання студентів, що охоплює всі аспекти їхнього розвитку – від громадянського та морального виховання до підтримки фізичного здоров'я та соціалізації. Організація виховної роботи у ЗНУ сприяє не лише академічному зростанню студентів, але й їхньому гармонійному особистісному розвитку та підготовці до активної громадянської та професійної діяльності.

Організація виховної роботи ЗНУ здійснюється за допомогою ректорату, кафедри, куратора, викладача, студентського самоврядування і активності самого студента, що, в свою чергу, формує багатогранну, цілісну, всебічно розвинену особистість.

Ректорат у своїй діяльності базується на таких принципах, як: системність процесу виховання; безперервність і спадкоємність у вихованні; єдність

історичного, національного та загальнолюдського у вихованні; розвиток національної свідомості, прищеплення любові до свого народу, поваги до його культури, традицій, звичаїв, а також поваги до культури інших народів, оволодіння цінностями української та світової культури в усіх сферах життєдіяльності; гуманітаризація, гуманізація виховання; єдність навчання та виховання; співробітництво, партнерство, взаємодія між викладачем і студентом, що сприяє поглибленому процесу навчання, перетворенню студента в активного суб'єкта навчання та виховання; індивідуалізація виховного процесу – діалектичне поєднання індивідуальних і колективних форм.

Переорієнтація з безпосереднього колективного впливу на індивідуальні форми виховної роботи є важливою тенденцією в сучасній педагогіці. Цей підхід ґрунтується на визнанні унікальності кожного студента, його індивідуальних потреб, інтересів, здібностей і життєвих обставин. Цей підхід включає наступні аспекти: інтеграція традиційних і нових форм виховної роботи; гармонізація родинного та суспільного виховання, що базується на поєднанні й координації виховних зусиль родини та ЗВО; формування творчої активності, самодіяльності студентської молоді, що проявляється в поєднанні педагогічної майстерності з ініціативою та самодіяльністю студентів, у ствердженні життєвого оптимізму та розвитку навичок позитивного мислення; активізація студентського самоврядування; формування в усіх підрозділах і структурах ЗВО особливого мікроклімату теплоти й довіри, доброзичливості та взаєморозуміння, співробітництва та взаємодопомоги, спрямованих на створення внутрішньої єдності всіх членів колективу та взаємної підтримки один одного на всіх рівнях; системне формування особистості майбутнього фахівця через вплив усіх функціонуючих в ЗВО структур і підрозділів як у навчальний, так і позанавчальний час; світський характер виховної роботи серед студентської молоді, несумісний з пропагандою насильства, жорстокості, людиноненависницьких теорій [51].

Кафедра є важливою ланкою реалізації виховного потенціалу ЗВО. Кафедри планують, визначають мету і завдання виховної роботи, її

організаційні принципи, керуючись концептуальними засадами гуманітарної освіти в Україні, Концепцією виховання дітей і молоді в національній системі освіти, Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті, іншими нормативними документами з актуальних проблем виховання студентської молоді, враховуючи специфіку навчального закладу, запити і потреби студентів [1].

Виховна робота кафедри полягає в наступному: формування професійних якостей сучасного спеціаліста як людини, особистості; проведення професійно-орієнтаційної, інформаційно-просвітницької, культурно-виховної роботи серед студентів, розвиток їх творчих та інтелектуальних здібностей, залучення до різноманітної діяльності за інтересами, участі в культурно-освітній, спортивно-оздоровчій та інших видах діяльності; сприяння роботі рад студентського самоврядування факультетів, гуртожитків; навчального закладу в цілому; безпосередня участь у реалізації заходів, що проводяться ректоратом, на факультетах, у гуртожитках, клубах; організація роботи наставників академічних груп студентів (участь у навчально-виховних і громадських, культурно-освітніх і культурно-виховних заходах у групі; робота з активом академічної групи, індивідуальна виховна робота зі студентами групи; студентами, які проживають у гуртожитках та ін.).

Куратор (тьютор, наставник) академічної групи є суб’єктом виховної роботи. При проведенні організаційно-виховної роботи серед студентів академічної групи куратор спирається на положення, які визначені в Концепціях, Положеннях та інших нормативних документах ЗВО.

Як зазначає Т. Янченко «в умовах війни зросло значення роботи кураторів академічних груп, які виконують безліч функцій, зокрема допомагають студентам в організації дистанційного навчання, надають їм психологічну та соціально-педагогічну підтримку» [52].

Куратор академічної групи разом зі студентами складає план виховної роботи на навчальний рік, який затверджує декан факультету чи його заступник із виховної роботи. Цей план узгоджується з проректором з виховної роботи

ЗВО та радою факультету.

План організаційно-виховної роботи куратора академічної групи університету передбачає: знайомство куратора зі студентами академічної групи, виявлення їх інтересів, запитів (перший курс); проведення зустрічей зі студентами групи, індивідуальних бесід, зборів групи щодо якісного навчання; ознайомлення з правами і обов'язками студентів; ознайомлення студентів з «Правилами внутрішнього розпорядку» у ЗВО, умовами проживання в гуртожитках, вимогами Статуту ЗВО; організацію виховної роботи серед студентів групи, які проживають у гуртожитках; організацію та проведення зустрічей студентів академічної групи з державними діячами, ветеранами праці, працівниками культури і мистецтва, правоохоронних органів, органів охорони здоров'я; відвідування студентами музеїв, театрів, естрадно-концертних програм, художніх виставок, екскурсій [25].

Діяльність куратора академічної групи студентів ЗВО спрямована на: формування культури і професійних якостей сучасного спеціаліста; набуття студентами групи сучасного досвіду успадкування духовних надбань українського народу; залучення студентів до наукової роботи, проведення національно-культурної, просвітницької та організаційно-педагогічної роботи серед молоді; формування історичної пам'яті, національної свідомості, гідності та чіткої громадянської позиції студента; допомогу студентам в оволодінні новим інтелектуальним баченням світу і свого місця в ньому, розвиток здібностей особистості, їх повноцінна реалізація в різних видах діяльності; постійне співробітництво, співтворчість зі студентським активом та органами студентського самоврядування, молодіжними творчими об'єднаннями, рухами, а також організація життєдіяльності колективів академічних груп, розвиток ініціативи, творчості, самостійності, набуття організаторських знань, умінь і навичок; активне залучення студентів до управління навчально-виховним процесом шляхом передачі реальних прав та повноважень у розв'язанні різноманітних проблем життя, створення здорового морально-психологічного клімату в академічній групі; проведення виховної роботи зі студентами, які

мешкають у гуртожитках, сприяння організації їх здорового способу життя, вирішення житлово-побутових проблем; постійне проведення психолого-педагогічної діагностики рівня інтелектуального розвитку та моральної вихованості студентів; участь у роботі вченої ради факультету, засідань кафедр при обговоренні питань, пов'язаних із роботою групи чи окремих її студентів; спонукання студентів до активної протидії проявам аморальності, правопорушень, бездуховності, антигромадській діяльності, вживанню наркотичних речовин, алкогольних напоїв, куріння.

Виховна робота повинна бути організована диференційно, враховуючи особливості різних категорій студентів, їх життя та побуту, поєднання масових, групових, індивідуальних форм та засобів виховання.

Результатом виховної діяльності куратора має бути достатній рівень вихованості студентів. Під вихованістю в педагогічному розумінні мають на увазі комплексну властивість особистості, яка характеризується наявністю і рівнем сформованості у неї суспільно-значущих якостей.

Куратор студентської групи – це наставник і організатор, вихователь і консультант для студентів групи. Метою виховної роботи куратора є створення колективу в групі. Для цього в групі необхідно проводити різноманітні заходи, в організації яких повинні брати участь усі студенти. Основними завданнями в цьому плані можна виділити такі:

1. Розробка, розвиток і корегування напрямів позанавчальної роботи з розвитку і становлення особистості студента.

2. Створення банку даних про творчі організаторські здібності студентів та їхній подальший розвиток у процесі виховної роботи.

3. Активізація виховної роботи із залучення студентів до творчого, освітньо-пізнавального, наукового процесу в поза аудиторний час.

4. Залучити до роботи групи всіх студентів.

5. Проведення позааудиторних заходів за різною тематикою [7].

Щоб успішно виконувати свої функції, куратор повинен систематично підвищувати свою педагогічну майстерність, знайомитись зі спеціальною

літературою з проблем виховання студентської молоді, бути компетентним з різних питань.

План роботи куратора має такі розділи:

1. Вивчення особистості студента: вивчення загальних відомостей про студента; вивчення інтересів, потреб, переконань, ціннісних орієнтацій студентів; вивчення студента в системі міжособистісних взаємин; вивчення рівня сформованості активної громадської позиції студента; вияв рівня культури спілкування в групі; вияв рівня сформованості професійної підготовки особистості студента;

2. Керівництво академічною групою.

2.1. Самоврядування: вибори активу групи; розподіл обов'язків; вибори до студентських органів самоврядування; проведення кураторських годин; налагодження контактів із батьками; проведення зборів-звітів про навчальну, науково-дослідну роботу.

2.2. Навчальна діяльність: забезпечення контролю за успішністю; контроль за самостійною роботою студентів; стимулювання інтересів і потреб пізнавальної активності студентів.

2.3. Суспільно корисна діяльність: включення студентів у діяльність із самоврядування; робота в дитячих оздоровчих центрах; участь у роботі загонів з наведення порядку в корпусі, аудиторіях, їх ремонті та оформленні.

2.4. Наукова робота: підготовка студентів до участі в наукових конференціях; підготовка рефератів з актуальних проблем різних наук; виступи студентів із науковими рефератами за результатами досліджень у період пед. практики; залучення студентів до розробок кафедральних науково-дослідницьких тем.

2.5. Моральне, правове, економічне та екологічне виховання: проведення лекцій і бесід з питань моральної, економічної та екологічної культури людини; участь студентів у науково-практичних конференціях з проблем етики й моралі; обговорення матеріалів періодичних видань з економічних тем; роз'яснення законодавства про соціально-економічний захист населення.

Таблиця 2.1 – Перелік типових напрямів та форм роботи куратора Запорізького національного університету

Напрям роботи	Форма роботи	Орієнтовний термін проведення
1	2	3
1. Вивчення ділових та морально-психологічних якостей студентів групи	1.1. Попереднє вивчення анкетних даних студентів групи з метою виявлення активу групи (для його формування або оновлення) та осіб, що потребують особливої уваги.	Вересень
	1.2. Індивідуальна співбесіда з кандидатурами активу для І курсу для виявлення їх ставлення до виконання своїх повноважень, загальної оцінки стану справ у групі, ділових та моральних якостей окремих студентів.	Вересень
	1.3. Проведення соціометричного опитування студентів групи з метою виявлення неофіційних лідерів, угруповань та мікрогруп у студентському колективі.	Вересень - жовтень
	1.4. Встановлення системи моніторингу розвитку ділових та морально-психологічних якостей студентів групи: - установлення порядку періодичного збирання психолого-педагогічної інформації у викладачів, які провадять заняття в цій групі; - вивчення ділових та морально-психологічних якостей студентів за результатами виконання ними окремих доручень, поведінки в колективі; - налагодження зв'язків з батьками студентів, що потребують особливої уваги; - установлення системи оперативного інформування про події у групі старостою та іншими активістами.	3 жовтня на весь період
	1.5. Подання пропозицій та узгодження тексту психолого-педагогічних характеристик, то надаються студентам групи.	У разі потреби.
2. Підбір активу. Установлення системи управління та самоврядування в групі	2.1. Проведення організаційних зборів у групі з постановкою завдань на навчальний рік (семестр), узгодження системи управління та самоврядування.	Друга половина вересня
	2.2. Розподіл постійних доручень серед студентів групи, інструктаж відповідальних за конкретні напрями роботи: старости групи; заступника старости; профгрупорга; заступника профгрупорга; культорга; спорторга; наукорга; відповідальних за зв'язки з кафедрами; інші доручення, які пропонують студенти.	3 жовтня на весь період
	2.3. Установлення порядку оповіщення студентів групи, зворотного зв'язку з куратором групи, місця і часу проведення зборів групи з урахуванням розкладу занять.	Жовтень
	2.4. Уточнення плану роботи куратора групи на рік з урахуванням пропозицій, що надійшли від студентів.	Вересень
	2.5. Обговорення (у разі потреби, але не менше ніж один раз на місяць) актуальних питань життєдіяльності групи відповідно до плану роботи на рік, періодичне заслуховування відповідальних за конкретні напрями роботи на зборах групи.	Весь період щомісяця
	2.6. Обговорення підсумків навчально-виховної роботи в навчальній групі за семестр	Лютий, червень

3. Виявлення актуальних проблем діяльності студентського колективу та сприяння їх розв'язанню	3.1. Покращання якості навчання студентів групи. Виділення студентів, які мають заборгованості. Пропаганда передового досвіду студентів, які беруть активну участь у науковій творчості, залучення окремих студентів до досліджень у галузі наукових інтересів кафедри. Установлення системи громадського контролю студентського активу. Подання деканату факультету пропозицій щодо заохочення студентів, що мають найкращі показники у навчанні та науковій творчості. 3.2. Дисципліна навчання та відвідування занять. Збір та узагальнення даних про відвідування занять студентами групи. Через студентський актив та через батьків установлювати справжні причини систематичних пропусків занять певними студентами. Запровадження заходів педагогічного впливу на цих осіб (індивідуальні співбесіди, заслуховування на зборах групи, інформування батьків, пропозиції щодо вжиття заходів деканом факультету). 3.3. Умови навчання та відпочинку студентів групи. Виявлення осіб, які потребують матеріальної допомоги та мають проблеми зі здоров'ям, узгодження таких списків з активом групи та студентською поліклінікою. Періодичне відвідування кімнат у гуртожитку, де мешкають студенти групи. Офіційне повідомлення керівництва факультету про виявлені недоліки. 3.4. Участь студентів у громадському житті факультету та університету. Виявлення студентів, схильних до участі у художній творчості, залучення їх до підготовки заходів за планом Центру культури і мистецтв. Відвідування разом зі студентами групи масових наукових, культурних і спортивних заходів на факультеті та в університеті. Проведення спільних заходів у складі групи за ініціативою студентів (екскурсії, культпоходи, спортивні заходи тощо).	Увесь період (особливо на початку та наприкінці семестру) Увесь період (особливо на початку семестру) Увесь період Увесь період
4. Звітування про результати роботи куратора	4.1. Оперативне інформування відповідального за роботу кураторів групи заступника декана про актуальні питання життєдіяльності групи. 4.2. Звітування на засіданні кафедри про виконання обов'язків куратора групи за визначений період. 4.3. Повідомлення про результати роботи куратора за семестр (рік) у формі доповідної записки на ім'я заступника декана факультету з доданням плану роботи.	У разі потреби За планом кафедри Лютий, червень

2.6. Фізичне виховання: залучення студентів до спортивної діяльності академії; участь студентів у спортивних секціях; залучення студентів до масового спорту; контроль куратора за відвідуванням студентами занять з фізичної культури.

Педагог своєю особистістю впливає на формування у студентів певних компонентів загальнолюдської і професійної культури. «У вихованні, – писав К. Ушинський, – все повинно базуватися на особистості вихователя, тому що

виховна сила виливається тільки з живого джерела людської особистості. Ні які статути і програми, ніякий штучний організм закладу, хоч би як хитро він був придуманий, не може замінити особистості в справі виховання» [10].

Студентське самоврядування ЗНУ є складовою демократизації вищої школи. Проблема самоврядування в закладах освіти набула своєї актуальності в кінці XX на початку XXI ст., тобто в період становлення української незалежної держави. Студентське самоврядування є важливим фактором розвитку і модернізації суспільства, виявлення потенційних лідерів, вироблення у них навичок управлінської та організаторської роботи з колективом, формування майбутньої еліти нації. Опора на ініціативу, активну життєву позицію, ціннісні орієнтації студентства є реальним показником цивілізованості суспільства, утвердження в ньому демократичних начал.

Ідея студентського самоврядування – це спроба поєднання інтересів особистості з інтересами держави – у формуванні діючої і обізнаної державної спільноти.

Діяльність органів студентського самоврядування спрямована на удосконалення навчально-виховного процесу, а саме: на якість навчання, підвищення рівня духовності і культури, формування активної соціально-життєвої позиції. Через своїх представників, яких обрано на демократичних засадах, студенти набувають вагомого голосу при вирішенні проблем навчання та відпочинку [6].

В Запорізькому національному університеті складено єдину структуру студентського самоврядування: студком університету, студентські ради гуртожитків, студкоми факультетів, актив академічних груп. Головною ланкою у цій структурі, фундаментом всього студентського самоврядування повинна стати академічна група.

Особлива увага в системі управління позанавчальною роботою в ЗНУ приділяється координації діяльності всіх адміністративних структур університету і взаємодії навчально-виховного управління з органами освіти, охорони здоров’я, культури, фізичної культури і спорту, внутрішніх справ,

іншими соціальними, громадськими утвореннями по роботі з молоддю.

У вихованні повинна бути використана як сфера навчально-виховного процесу, так і вся сукупність позанавчальної життєдіяльності ЗВО. Виховання студентів повинне здійснюватися на основі органічної взаємодії навчального і виховного процесів у ході реалізації освітніх програм і програм цілеспрямованого виховання у позанавчальний час.

Таким чином, ми бачимо, що план виховної роботи загалом охоплює практично усі сфери життя та діяльності студентів, починаючи від першого курсу і закінчуючи останнім.

Необхідно зазначити, що для проведення певних виховних заходів необхідно розробити орієнтувальний алгоритм проведення певного заходу.

Як бачимо, у Запорізькому національному університеті створено систему виховної роботи, що дає можливість охоплювати виховним впливом усіх студентів – від першого курсу до останнього, здійснювати виховний процес як у навчальний, так і в позанавчальний час. Виховання студентів забезпечується через діяльність усіх структурних підрозділів університету – від студентської академічної групи до ректорату.

Таким чином, нами було досліджено організацію виховної роботи зі студентською молоддю у ЗВО на прикладі Запорізького національного університету. Проте для повного розкриття заданої проблематики, необхідно також провести аналіз результатів дослідження стану виховної роботи зі студентською молоддю.

2.2. Аналіз результатів дослідження стану виховної роботи зі студентською молоддю у закладі вищої освіти

Експериментальне дослідження проводилось на базі Запорізького національного університету. В експерименті брали участь 60 студентів бакалаврів та магістрів факультету соціальної педагогіки та психології, які

навчаються за освітньо-професійними програмами: «Психологія», «Початкова освіта», «Педагогіка вищої школи».

Перед нами стояло завдання визначити стан виховної роботи зі студентською молоддю, а також думки самих студентів відносно даної проблеми.

Для цього нами було використано анкету (Додаток А).

Умовно питання анкети можна поділити на кілька блоків:

- особисті дані;
- дані відносно думки необхідності проведення виховних заходів у ЗВО;
- дані відносно питання, які саме заходи повинні проводитися у ЗВО;
- дані відносно думки рівня впливу виховних заходів на рівень виховання студентів ЗВО.

Отримані нами дані ми можемо класифікувати по різним ознакам.

У таблиці 2.2 наведено результати опитування студентів відносно необхідності виховної роботи у ЗВО.

Таким чином, ми бачимо, що загалом, більшість студентів вважає, що проведення виховних заходів у закладі вищої освіти є необхідним (88,3%), але з тим застереженням, що заходи повинні бути цікавими та нетрадиційними (68,3%).

Не вважають такі заходи необхідними лише 8,4% опитаних студентів, а залишаються байдужими до даної проблеми на даний момент 3,3% досліджуваних.

Вважають, що заходи, які проводяться повинні бути цікавими лише для тих, хто їх потребує 15,0% студентів.

Не дивлячись на досить високий відсоток студентів, які бажають проведення таких заходів, існує невелика кількість студентів, що вважають виховні заходи, які проводяться у ЗВО – безперспективними (6,7% опитаних). Більшість студентів вважає, що виховні заходи, які проводяться в ЗВО, впливають на рівень вихованості студентів (60,0%), 16,7% студентів вважають, що вони впливають лише на тих студентів, які самі цього бажають, 23,3%

вважають, що від виховних заходів немає ніякої користі.

Таблиця 2.2 – Результати опитування студентів відносно необхідності виховної роботи у закладі вищої освіти

Питання	%
Чи потрібна, на Ваш погляд, організація виховної роботи зі студентами у ЗВО?	
- так;	88,3
- ні;	8,4
- не цікавить	3,3
Яка на Ваш погляд повинна бути організація виховної роботи зі студентами?	
- цікавою та нетрадиційною;	68,3
- цікавою, але з тими, хто цього потребує	15,0
- має бути в міру;	10,0
- не потрібна, бо вона безкорисна.	6,7
Як Ви вважаєте, виховні заходи, які проводяться у ЗВО впливають на рівень виховання студентів?	
- так, звичайно впливають;	60,0
- ні, вони не мають ніякої користі;	23,3
- вони впливають на виховання тих студентів, які самі цього бажають.	16,7
Як Ви гадаєте, чи необхідно проводити виховні заходи для студентів заочного відділення?	
- так;	20,0
- ні;	65,0
- мене це не цікавить.	15,0

Більшість студентів вважає, що виховні заходи, які проводяться в закладі вищої освіти, впливають на рівень вихованості студентів (60,0%), 16,7% досліджуваних вважають, що вони впливають лише на тих студентів, які самі цього бажають, 23,3% вважають, що від виховних заходів немає ніякої користі.

У опитуванні ми звернулися до проблеми проведення виховних заходів для студентів заочної форми навчання. Більшість студентів вважають, що такі заходи не є обов’язковими для заочного відділення (65,0%), студентів, які вважають, що необхідні – 20,0%, а студентів, яких дане питання не цікавить – 15,0%.

У таблиці 2.3 наведено результати дослідження відносно заходів, які повинні проводитися у ЗНУ.

Таблиця 2.3 – Результати опитування студентів відносно заходів, які повинні проводитися у закладах вищої освіти

Питання	%
Як ви гадаєте, які виховні заходи повинні проводитися у ЗВО у першу чергу:	
- національно-патріотичні;	33,3
- інтелектуально-духовні;	5,0
- громадянсько-правові;	8,3
- культурно-масові;	30,0
- екологічне виховання;	1,7
- трудове виховання;	10,0
- фізичне виховання	11,7
Як Ви гадаєте, які конкурси необхідно проводити у ЗВО:	
- наукові олімпіади;	20,0
- спартакіади;	11,7
- музичні конкурси;	26,7
- художні конкурси;	8,3
- фото-конкурси;	15,0
- туристичні екскурсії.	18,3
Які причини, за Вашою думкою, можуть перешкоджати участі студентів у різних виховних заходах:	
- особисте небажання;	38,3
- особистісні характеристики;	3,3
- сімейні обставини;	16,7
- нестача часу;	35,0
- інше.	6,7

З таблиці можна побачити, що більшість опитаних нами студентів вважає, що найбільш необхідними є національно-патріотичні (33,3%) та культурно-масові (30,0%) заходи.

Вважають за необхідне проводити екологічне виховання лише 1,7% студентів, а інтелектуально-духовні заходи – 5,0% опитаних. Громадсько-правовому виховання віддали перевагу лише 8,3% досліджуваних студентів. Трудове виховання обрали 10,0% студентів, фізичне виховання – 11,7% студентів.

Основними причинами, які можуть перешкоджати участі у різноманітних виховних заходах, які повинні проводитися у закладах вищої освіти, досліджувані студенти назвали: особисте небажання (38,3%), нестачу часу

(35,0%), сімейні обставини (16,7%), особистісні характеристики (3,3%), інші варіанти, до яких віднесено «не мав інформації» (6,7%).

Перейдемо до наступного етапу дослідження – відносно рівня впливу виховних заходів на студентів.

Результати опитування представлено у таблиці 2.4.

Таким чином, ми бачимо, що більшість студентів вважає, що необхідними заходами щодо подолання негативних явищ серед студентської молоді є профілактичні заходи, соціально-педагогічні та просвітницькі тренінги, бесіди, фільми, лекції, громадська робота та участь у волонтерській діяльності (86,6%).

Суворий контроль щодо поведінки студентів, особливо, у гуртожитках як засіб виховання назвали 6,7% досліджуваних, 5,0% опитаних вважають, що нічого не треба робити.

На питання відносно впливу на організацію виховання студентської молоді студентського самоврядування більшість опитаних вважають, що студентське самоврядування має на нього вплив (76,7%). 13,3% студентів вважають, що студентське самоврядування не завжди має вплив, а 10,0% опитаних вважають, що ніякого впливу не помічається.

На питання відносно впливу викладачів та кураторів на формування загальної культури студентів більшість студентів вважає, що вони дають лише життєві знання, допомагають вирішити проблеми, які виникають, але великого впливу на особистість не мають (78,3%), 15,0% студентів вважають, що впливають, 6,7% вважають вплив нульовим.

Серед досліджуваних студентів більшість (73,3%) вважають, що стиль спілкування між студентами та викладачами і кураторами – демократичний, авторитарний стиль спілкування відзначають 3,3%, а ліберальний – 23,3% студентів.

Серед студентів 68,3% оцінюють свій рівень виховання та культури на 4 бали, рівень культури та виховання на 5 балів – 21,7%, а рівень культури та виховання на 3 бали – 10,0%.

Таблиця 2.4 – Результати опитування відносно рівня впливу виховних заходів на студентів

Питання	%
Як Ви гадаєте, що треба робити щодо подолання негативних явищ серед студентської молоді?:	
- профілактичні заходи, соціально-педагогічні та просвітницькі тренінги, бесіди, фільми, лекції, громадська робота та участь у волонтерській діяльності;	86,6
- суворий контроль щодо поведінки студентів, особливо, у гуртожитках;	6,7
- нічого не треба робити – все одно це жодних позитивних результатів не дасть;	5,0
- мене це не цікавить.	1,7
Як Ви гадаєте, чи має вплив на формування виховної роботи у Вашому ЗВО студентське самоврядування?:	
- так, має;	76,7
- має, однак не завжди;	13,3
- від них абсолютно нічого не залежить.	10,0
Як Ви вважаєте, чи впливають на формування загальної культури студентів викладачі та куратори?:	
- так, впливають повністю;	15,0
- вони дають лише життєві знання, допомагають вирішити проблеми, які виникають, але великого впливу на особистість не мають;	78,3
- абсолютно ніяк не впливають.	6,7
Який стиль взаємовідносин між студентами і викладачами домінує у Вашому колективі?:	
- авторитарний;	3,3
- демократичний;	73,3
- ліберальний	23,3
Відзначте, будь ласка, цифрою від 1 до 5 (1-min, 5-max) Ваш рівень вихованості та загальної культури (на Вашу думку):	
1	-
2	-
3	10,0
4	68,3
5	21,7
Відзначте, рівень вихованості та загальної культури за Вашою думкою Ваших друзів:	
- здебільшого усі мої друзі виховані особистості;	76,7
- приблизно 50/50	23,3
- здебільшого не мають абсолютно ніякого виховання	-

У той же час опитані студенти своїх друзів вважають досить вихованими та культурними – так вважають 76,7%, вважають друзів вихованими 50/50 – 23,3% досліджуваних.

Таким чином, було проаналізовано результати дослідження стану виховної роботи зі студентською молоддю у Запорізькому національному університеті. На основі аналізу можна зробити висновок про те, що більшість досліджуваних студентів вважають, що проведення виховних заходів у ЗВО – необхідне. При цьому такі заходи повинні бути нетрадиційними та досить цікавими. Більшість студентів вважає, що виховні заходи повинні бути культурно-масовими та національно-патріотичними.

Окрім того, переважна більшість студентів вважає, що стиль спілкування викладачів та кураторів у процесі проведення виховних заходів – демократичний, що не може не вплинути суттєвим чином на бажання брати участь у різноманітних конкурсах, екскурсіях тощо.

Не дивлячись на такі позитивні погляди, більшість студентів вважає, що куратори дають лише життєві знання, допомагають вирішити проблеми, які виникають, але великого впливу на особистість не мають.

Таким чином, виходячи з отриманих даних опитування вважаємо необхідним у подальшому розробляти виховні заходи зі студентською молоддю у Запорізькому національному університеті з урахуванням побажань студентів та самоврядуванням.

ВИСНОВКИ

1. Дослідження історичного розвитку виховної роботи у закладах вищої освіти України показало, що виховний процес пройшов значну еволюцію, починаючи від традиційного колективного підходу до сучасних індивідуалізованих методів. Сучасні тенденції виховання спрямовані на інтеграцію інноваційних підходів із традиційними методами, розвиток громадянської відповідальності, моральних та етичних цінностей.

Виховання у закладі вищої освіти є одним з процесів, що забезпечують соціалізацію. Його специфіка полягає в тому, що цей процес не активується самим індивідом, а нав’язується здобувачу освіти ззовні. Виховна робота все більше фокусується на індивідуальних потребах студентів, використанні новітніх технологій та підтримці активної громадянської позиції студентської молоді.

2. Аналіз основних напрямків виховної роботи у закладі вищої освіти дозволив встановити, що виховний процес є багатогранним і охоплює громадянське, моральне, інтелектуальне, культурне, фізичне та соціальне виховання. Кожен з цих напрямків сприяє формуванню гармонійної особистості студента, його інтеграції в суспільство та підготовці до професійної діяльності. Важливу роль відіграє також екологічне та професійне виховання, яке орієнтоване на формування відповідального ставлення до довкілля та розвиток професійних компетенцій.

3. Розгляд принципів організації виховної роботи у закладі вищої освіти показав, що ефективний виховний процес ґрунтується на принципах гуманізму, індивідуального підходу, системності, науковості та інтеграції виховних заходів з навчальним процесом. Важливе значення мають також принципи безперервності, демократизму, культуровідповідності та партнерства між родиною та закладом освіти. Дотримання цих принципів забезпечує гармонійний розвиток студентів та підвищує ефективність виховного впливу.

4. Зміст виховної роботи у закладах вищої освіти включає різноманітні аспекти, що стосуються розвитку особистості, соціалізації, формування моральних і етичних цінностей.

Форми організації виховної роботи у ЗВО визначаються змістом виховання, кількісним складом студентського колективу, специфікою навчального закладу, рівнем взаємодії між кураторами і студентами та іншими педагогами і студентами.

Основні форми виховної роботи – лекції, семінари, дискусії, тренінги, культурно-мистецькі заходи, спортивні змагання, волонтерські проекти та індивідуальні консультації – дозволяють ефективно впливати на формування позитивних якостей у студентів, їхню підготовку до активного громадського та професійного життя.

5. Сутність організації виховної роботи зі студентською молоддю (на прикладі Запорізького національного університету) полягає в комплексному підході до виховання, який передбачає поєднання індивідуальних і колективних методів, інтеграцію виховної роботи з навчальним процесом, використання сучасних технологій та залучення студентів до активної участі в університетському житті.

Головна мета виховної роботи в Запорізькому національному університеті полягає у створенні матеріальних, духовних та інших умов для розвитку студента гармонійного комплексу соціально-ціннісних якостей, поглядів, переконань, що забезпечують його здатність до активної соціальної адаптації в суспільстві і самостійного вибору життєвого, до початку трудової діяльності і продовження професійної освіти, до саморозвитку та самовдосконалення. Отже, виховна робота спрямована на розвиток всебічної особистості студента, його громадянської позиції, моральних цінностей, соціальної відповідальності та професійної компетентності.

Зміст діяльності відділу з виховної роботи в Запорізькому національному університеті зумовлюється всією складністю виховання, необхідністю постійного моніторингу його стану як процесу стосовно і всього колективу, і

окремої особистості; постійної науково-методичної роботи з суб'єктами виховання, консультаційної індивідуальної роботи, розробки планів соціально-педагогічного розвитку університетського колективу і його складових.

6. У експериментальній частині роботи було проведено дослідження стану виховної роботи зі студентською молоддю у Запорізькому національному університеті. Встановлено, що система виховної роботи дає можливість охоплювати виховним впливом усіх студентів – від першого курсу до останнього, здійснювати виховний процес як у навчальний, так і в позанавчальний час. Виховання студентів забезпечується через діяльність усіх структурних підрозділів університету – від студентської академічної групи до ректорату.

Результати дослідження вказують на важливість постійного моніторингу ефективності виховної роботи та залучення студентів до її планування та реалізації, що сприятиме підвищенню її результативності та задоволеності студентів виховним процесом.

Отже, мета роботи досягнута, завдання виконані.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атамась О. А., Фролова Л. С. Організація виховної роботи у вищому навчальному закладі : навч.-метод. посіб. Черкаси : Вид. ПП Гордієнко Є. І., 2014. 148 с.

2. Березина В. А. Виховання в сучасному вузі : нові підходи. *Вища освіта сьогодні*. 2002. № 11. С. 6-12.

3. Бєлова Л. О. Виховна система ВНЗ : питання теорії та практики : монографія. Харків : Вид-во НУА, 2004. 263 с.

4. Бондаренко Т. В. Соціальне виховання студентської молоді засобами педагогічного краєзнавства : автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.07. Умань, 2012. 24 с.

5. Бурдіна Н. О. Виховання особистості в студентському колективі. *Виховна робота у вищих навчальних закладах*. 2015. С. 49-57. URL: http://www.tsatu.edu.ua/wp-content/uploads/dosvid-ovr-u-zvo-nmc-ahroosvita-1.pdf.

6. Виховна робота зі студентською молоддю : навч. посіб. / Т. Ю. Осипова та ін. Одеса : Фенікс, 2006. 288 с.

7. Виховна робота у вищих навчальних закладах. З досвіду викладачів аграрних вищих навчальних закладів / уклад. : І. О. Лепеха, М. П. Хоменко, О. В. Невмержицький. Київ : «Агроосвіта», 2015. 242 с.

8. Відділ виховної роботи Запорізького національного університету. URL: https://sites.znu.edu.ua/liberal_edu/.

9. Гітун Н. І., Закусило О. Ю. Використання інтерактивних методів навчання в процесі підготовки фахівців соціальної роботи в Луцькому інституті розвитку людини Університету «Україна». *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами*. 2012. № 9. С. 40-48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apnvlop_2012_9_6.

10. Гладуш В. А., Лисенко Г. І. Педагогіка вищої школи : теорія, практика, історія : навч. посіб. Дніпропетровськ : ОВ «Роял Принт», 2014. 416 с.

11. Глазунова Л. О. Естетичне виховання студентської молоді. *Інноваційні підходи до виховання студентської молоді у вищих навчальних закладах* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Житомир, 22-23 трав. 2014 р.). Житомир, 2014. С. 203-209.

12. Гридасова Н. М. Психологічні особливості виховної роботи у вищій школі. *Вісник психології і соціальної педагогіки*. 2010. URL: https://www.psyh.kiev.ua/Психологічні_особливості_виховної_роботи_у_вищій_школі.

13. Гринько В. О. Особливості педагогічної діяльності викладача вищої школи у сучасну епоху. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки.* 2012. Вип. 17. С. 166-173. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apspp_2012_17_24.

14. Грішнова О. Розвиток вищої освіти в Україні: тенденції, проблеми та шляхи їх вирішення. *Вища школа*. 2001. № 2/3. С. 22-33.

15. Державна національна програма «Освіта». (Україна XXI століття) : постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. № 896. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/896-93-п.

16. Дурманенко О. Виховна робота у ВНЗ як чинник формування особистості майбутнього фахівця. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/11476/1/6.pdf.

17. Духовно-моральне виховання особистості : теорія та практика : наук.-метод. посіб. / за заг. ред. Л. М. Михайлової. Харків : «Друкарня Мадрид», 2019. 250 с.

18. Єршова Н. Г. Категоріально-понятійна основа гуманістичного підходу у сфері публічного управління. *Держава та регіони. Державне управління*. 2021. № 1 (71). URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/1_2021/4.pdf.

19. Зайченко І. Педагогіка : навч. посіб. Київ : Освіта України, 2009. 620 с.

20. Каблов А. В. Система виховної роботи зі студентами у Будівельному коледжі Житомирського національного агроекологічного університету. URL: http://eprints.zu.edu.ua/27079/1/Каблов.pdf.

21. Кануннікова О. Р., Панфілов О. Ю. Проблеми правового виховання молоді. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2012. Вип. 3 (13). URL: https://cyberleninka.ru/article/n/problemi-pravovogo-vihovannya-molodi.

22. Ковальчук І. А. Виховання у студентів педагогічних університетів світоглядної культури засобами художньо-трудової діяльності : дис. … канд. пед. наук : 13.00.07. Кам'янець-Подільський, 2016. 321 с.

23. Козієвська О. Вища освіта в Україні : уроки реформування. *Вища школа*. 2013. № 6. С. 49-62.

24. Коренюк Н. М. Чинники та суперечності процесу виховання у ВНЗ І-ІІ рівнів акредитації. URL: http://conf.vntu.edu.ua/humed/2010/txt/Koshelnyk.php.

25. Кошельник В. В. Організація виховної роботи зі студентами у вищому навчальному закладі. URL: http://conf.vntu.edu.ua/humed/2010/txt/Koshelnyk.php.

26. Краснощок І. Особливості системи виховної роботи у вищому навчальному закладі. *Наукові записки КДПУ*. 2011. Вип. 93. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/83099925.pdf.

27. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : Знання, 2005. 486 с.

28. Кучеренко Г. В. Особливості системи фізичного виховання студентів вищого навчального закладу. *Наука і освіта*. 2012. № 7. С. 58-62. URL: http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/14423.

29. Левківський М. В., Колодій О. С. Головні аспекти громадянського виховання: полікультурний аспект. *Проблеми освіти*. 2015. Вип. 82. С. 152-156.

30. Лекції з педагогіки вищої школи : навч. посіб. / за ред. В. І. Лозової. Харків : «ОВС», 2006. 496 с.

31. Лукашевич М. П. Лукашевич О. М., Шандор Ф. Ф. Соціологія виховання : підруч. Київ : Видавець ФОП Піча Ю.В., 2022. 240 с.

32. Марушкевич А. А. Педагогіка вищої школи. Теорія виховання (Цикл лекцій) : навч. посіб. URL: https://pedagogy.lnu.edu.ua/departments/pedagogika/

library/marushkevych.pdf.

33. Методика викладання у вищій школі : навч. посіб. / О. В. Малихін, І. Г. Павленко, О. О. Лаврентьєва, Г. І. Матукова. Сімферополь : Дайфі, 2011. 270 с.

34. Михайлюк В. П. Зміна підходів до навчання та виховання студентської молоді у вітчизняних вищих навчальних закладах України (кінця XX – поч. XXI ст.). *Історичні записки.* 2008. Вип. 20. URL: http://politics.ellib.org.ua/pages-4893.html.

35. Національна доктрина розвитку освіти : Указ Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347/2002. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text.

36. Петрук В. Г., Безвозюк І. І., Панченко Т. І. Екологічне виховання у вищій школі. *Гуманізм та освіта*. URL: http://conf.vntu.edu.ua/humed/2010/txt/Petruk_Bezvozyuk_Panchenko.php.

37. Поліщук В. А., Янкович О. І. Історія соціальної педагогіки та соціальної роботи. Курс лекцій. Тернопіль : ТДПУ, 2009. 256 с.

38. Пономарьова Г., Репко І., Одарченко В. Практикум із методики організації виховної роботи в закладах вищої освіти : навч. посіб. Харків : ТОВ «ТО Ексклюзив», 2018. 153 с.

39. Про освіту : закон України від 23 травня 1991 року № 1060-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12#Text.

40. Робуль О. М., Семергей О. В. Сучасні підходи до виховання студентської молоді. *Виховна робота у вищих навчальних закладах : симбіоз нового і традиційного* : матеріали Всеукр. наук.-прак. конф. (м. Кам'янець-Подільський, 27-28 лист. 2000 р.). Кам'янець-Подільський, 2001. С. 110.

41. Ситнік, Т. До проблеми організації виховної роботи зі студентською молоддю у закладах вищої освіти. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Педагогічні науки*. 2021. № 3. С. 40-45. URL: https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/4319.

42. Скляр П. П., Уманська Т. О. «Гуманізація» та «гуманітаризація» :

поняття, співвідношення та шляхи впровадження в освіту. *Вісник НТУУ «КПІ».* 2007. № 1 (19). С. 92-101. URL: http://ela.kpi.ua/handle/123456789/8438.

43. Стьопіна О. Г. Виховання патріотизму у студентської молоді засобами мистецтва : автореф. … дис. канд. пед. наук : 13. 00. 07. Луганськ, 2007. 23 с.

44. Таргоній І. В. Формування толерантності студентів педагогічних коледжів у позааудиторній діяльності : дис. … д-ра філос. : 011. Рівне, 2020. 247 с.

45. Тернопільська В. І. Коломієць Т. В., Піонтківська І. О. Довідник з виховної роботи зі студентами. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2014. 264 с

46. Технології професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів : навч. посіб. / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Житомир. держ. пед.ун-тет, 2001. 384 с.

47. Тітова О. А. Система розвитку творчого потенціалу майбутніх інженерів аграрного профілю : автореф. дис. … д-ра пед. наук : 13.00.04. Глухів, 2020. 42 с.

48. Третьякова Т. М. Гуманізація навчально-виховного процесу як умова становлення громадянського суспільства. *Актуальні проблеми політики*. 2012. № 46. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/46_2012/42.pdf.

49. Федій Д. Методолого-теоретичні й методичні засади виховання молоді. URL: http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/18379/1/67.pdf.

50. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків : Прапор, 2007. 640 с.

51. Шарошкіна Н. Г. Виховна діяльність майбутнього педагога на основі культурологічного підходу. Київ : [б.в.], 2016. 84 с.

52. Янченко Т. В. Організація соціально-виховної роботи зі студентами у закладах вищої освіти в умовах війни. *Тринадцяті Сіверянські соціально-психологічні читання* : матеріали Міжнар. наук. онлайн-конф. (м. Чернігів, 25 лист. 2022 р.). Чернігів, 2023. Т. 2. С. 182-186.

Додаток А

Анкета

1. Ім’я студента_____

2. Вік_____

3. Курс_____

4. Факультет_____

5. Чи потрібна, на Ваш погляд, організація виховної роботи зі студентами у ЗВО?

- так;

- ні;

- мене це не цікавить.

6. Що Ви вкладаєте у поняття вихованої особистості?_____

_____

7. Як Ви вважаєте, виховні заходи, які проводяться у Вашому ЗВО впливають на рівень виховання студентів?

- так, звичайно впливають;

- ні, вони не мають ніякої користі;

- вони впливають на виховання тих студентів, які самі цього бажають.

8. Яка на Ваш погляд повинна бути організація виховної роботи зі студентами ЗВО?

- цікавою та нетрадиційною;

- цікавою, але з тими, хто цього потребує

- має бути в міру;

- не потрібна, бо вона безкорисна.

9. Як Ви гадаєте, що треба робити щодо подолання негативних явищ серед студентської молоді?

- профілактичні заходи, соціально-педагогічні та просвітницькі тренінги, бесіди, фільми, лекції, громадська робота та участь у волонтерській діяльності;

- суворий контроль щодо поведінки студентів, особливо, у гуртожитках;

- нічого не треба робити – все одно це жодних позитивних результатів не дасть;

- мене це не цікавить.

10. Як ви гадаєте, які виховні заходи повинні проводитися у Вашому ЗВО у першу чергу (національно-патріотичне виховання, інтелектуально-духовне виховання, громадянсько-правове виховання, культурно-масова робота, екологічне виховання, трудове виховання, фізичне виховання):_____
_____

11. Як Ви гадаєте, які конкурси необхідно проводити у ЗВО (наукові олімпіади, спартакіади, музичні конкурси, художні конкурси, фото-конкурси туристичні екскурсії тощо):_____
_____

12. Особисто Ви у якому б конкурсі або іншому виховному заході хотіли брати участь?_____

13. Які причини, за Вашою думкою, можуть перешкоджати участі студента у різних виховних заходах?_____
_____

14. Як Ви гадаєте, чи необхідно проводити виховні заходи для студентів заочного відділення?

- так;

- ні;

- мене це не цікавить.

15. Як Ви гадаєте, чи має вплив на формування виховної роботи у Вашому ЗВО студентське самоврядування?:

- так, має;

- має, однак не завжди;

- від них абсолютно нічого не залежить;

16. Як Ви вважаєте, педагоги та куратори впливають суттєвим чином на формування загальної культури студентів?

- так, впливають повністю;

- вони дають лише життєві знання, допомагають вирішити проблеми, які виникають, але великого впливу на особистість не мають;

- абсолютно ніяк не впливають.

17. Який стиль взаємовідносин між студентами і викладачами домінує у Вашому колективі (авторитарний, демократичний, ліберальний, авторитетний, інший):_____

18. Відзначте, будь ласка, цифрою від 1 до 5 (1-min, 5-max) Ваш рівень вихованості та загальної культури (за Вашою думкою):_____
_____

19. Відзначте, рівень вихованості та загальної культури за Вашою думкою Ваших друзів:

- здебільшого усі мої друзі виховані особистості;

- приблизно 50/50

- здебільшого не мають абсолютно ніякого виховання.